

Alyona Tinyakova

LAPSENDAMISE PROTSESS EESTIS JA SELLEGA SEOTUD KEERUKUSED

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduse instituut

Sotsiaaltöö õppekava

Juhendaja: Triin Vahula

Mõdriku 2023

Autori deklaratsioon ja lihtlitsents

Mina, Alyona Tinyakova, tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autori/te/le ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja (nimi, allkiri) Triin Vahula

Lõputöö on kaitsmisele lubatud Tallinna Tehnikakõrgkooli instituudi direktori korraldusega nr. 1-14/53

kuupäev 03.05.2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Alyona Tinyakova, sünnikuupäev: 20.04.1989

annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

LAPSENDAMISE PROTSESS EESTIS JA SELLEGA SEOTUD KEERUKUSED

1. reprodutseerimiseks paberkandjal kõrgkooli raamatukogus avaldamise ja säilitamise eesmärgil;
2. elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
3. kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

1. lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
2. PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Tallinnas 03.05.2023

SISUKORD

SUMMARY	4
MÕISTED	6
SISSEJUHATUS.....	7
1 TEOREETILINE LÄHTEKOHT	9
1.1 Maslow motivatsiooniteooria	9
1.2 Ökoloogilise süsteemiteooria olemus	10
2 LAPSENDAMISE PROTSESS	13
2.1 Lapsendamise ajalooline taust	13
2.2 Asendushoolduse vormid	13
2.3 Lapsendamise protsess Eestis	16
3 PROBLEMAATIKA JA TUGISÜSTEEM	24
3.1 Tugi perele uue olukorraga kohanemisel.....	24
3.2 Lapsendamise psühholoogilised aspektid.....	25
3.3 Perele toetamine ja tugisüsteemid	26
4 LÕPUTÖÖ METOODIKA JA VALIM	29
4.1 Lõputöö eesmärk ja ülesanded	29
4.2 Empiirilise uuringu meetod	30
4.3 Valim	31
4.4 Andmekogumise meetod	31
4.5 Andmeanalüüs	32
5 UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS.....	33
5.1 Lapsendajate motivatsioon lapsendamiseks	33
5.2 Lapsendamisega seotud keerukused	35
5.3 Üksinda lapsendamine	40
5.4 Kohalike omavalitsuste roll	42
KOKKUVÕTE.....	45
VIIDATUD ALLIKAD.....	47
LISA	52

SUMMARY

Love and a sense of security are among the basic needs of all people. If these needs are unmet, then people do not think about self-development, career, self-realization and the need for recognition. Many find a sense of love and security through the creation of a family. Classically, children are an important part of the family. But there are cases when people are not able to have children biologically. Then they have option to adopt a child.

In this work, the author of the work focused on the adoption process in Estonia. Adoption is complicated and time-consuming process. Different systems are involved in it, therefore the author compared the adoption process with Urie Bronfenbrenner's ecological systems theory and Maslow's theory of motivation. Maslow's theory shows how much of a role motivation plays in adoption, the motivation to give love and a sense of security, and to gain recognition. According to Bronfenbrenner's theory, in order to ensure the well-being of the child, all the systems around him must work in cooperation.

The aim of the research was to analyse the adoption process and the difficulties with the help of the specialists of the Social Insurance Board. To conduct the study, the author used a qualitative method – semi-structured interviews, this method made it possible to communicate with specialists in an online environment, direct the conversation using prepared questions, but left the freedom to change the vector of conversation and look at the problem more broadly. In the research, research tasks were set that helped the author to study the given topic.

During the interviews, it turned out that there are many people who want to adopt children in Estonia, but there are not so many children who can be adopted, therefore the adoption process may take years, since a suitable family is chosen for the child, and not a child suitable for the family. Only an orphan or a child whose biological parents have been deprived of full custody can be adopted.

The research found that a child who is often placed in foster care remains in institution-based care because local authorities do not turn back to his or her case. By law, child welfare workers should visit a child in foster care at least twice a year, this provides an opportunity to assess whether anything has changed over time. If the child's biological parents have no interest in the child, a full deprivation of custody could be requested through the court, which would allow the child to seek a new family. However, child protection workers in Estonia are so

overwhelmed that they do not have the time resources to deal with each case so thoroughly. The interviewees also pointed out that the Estonian judicial system very rarely takes custody of biological parents entirely, rather biological parents are given the opportunity to change.

The author found that the main motivation for adoption is that people cannot have children biologically on their own. But today's young people (20-30 years old) want to adopt out of a sense of mission. They are of the opinion that they do not want to have their biological children, because there are so many unhappy children in the world who need to be provided with care and love, and they want to do so.

The interviews also revealed the fact that people still do not distinguish between a foster family and an adoptive family. Specialists are often approached with a desire for adoption, but during the interview it becomes clear that they are also ready to offer a foster family. This shows that communication is not enough. As of now, the Social Insurance Board is engaged in information work, but according to officials, they would also like local governments to take on this role, because then it reaches a larger number of people and is more personal.

One very important criterion that is assessed in the case of adoptive parents is the support network. This is especially true for single adoptive parents. Having a support network ensures confidence that the child will not find himself in a traumatic situation again.

In summary, it can be said that the family is the best environment for a child to grow up, but if one's own biological family cannot provide the child with love and a sense of security, then the child must be referred to foster care as soon as possible, and this should be family-based, not institutional.

Before writing this thesis, the author was convinced that people turn very little precisely to the desire for adoption. Also, the author was of the opinion that, despite the fact that, according to the law, a child can also be adopted by a person living alone, there are few such cases. These opinions were refuted. The thesis showed that there are many more people who want to adopt than children who are free to adopt, and single adoptive parents are treated equally with those who adopt together. About half of adoption applications come from individuals living alone. This thesis also helped to see the bottlenecks in our social system that future social workers could work on. This system needs to be improved and changed, but it is a great job that needs to be done in cooperation at both national and local level.

MÕISTED

Asendushooldus – lapse eest hoolitsemine väljaspool tema sünniperekonda kas lühi- või pikaajaliselt. (Asendus- ja järelhooldus, 06.10.2022)

Eestkoste – määratakse lapsele kui lapse kummalgi vanemal ei ole esindusõigust või lapse päritolu ei ole võimalik kindlaks teha. Eestkoste loob lapse ja eestkostja vahel lapse ja vanema õigussuhte piiratud määral. (Asendus- ja järelhooldus, 06.10.2022)

Eestkostja – eestkostja ülesanneteks on lapse seaduslik esindamine, lapse isiku ja vara eest hoolitsemine. (Asendus- ja järelhooldus, 06.10.2022)

Hoolduspere – Hoolduspere kasvatab oma kodus teistest vanematest sündinud last, hoolitsedes lapse eest kuni ta täiskasvanuks saamiseni või ajutiselt, kuni lapse sünnipere suudab taas lapse eest hoolt kanda. Lapse seaduslik esindaja ehk eestkostja on sellisel juhul kohalik omavalitsus. (Asendus- ja järelhooldus, 06.10.2022)

Lapsendamine – asendushoolduse vorm, mille käigus tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel samad õigused ning kohustused, mis bioloogilise lapse sünnil. (Asendus- ja järelhooldus, 06.10.2022)

Motivatsioon – jõud, mis meid edasi liikuma sunnib ning mida me kõik elutegevuseks vajame. (Saul, 26.12.2017)

FAS sündroom (Fetal Alcohol Syndrome) - fetaalne (loote) alkoholisündroom on kogum füüsilistest ja vaimsetest sünnidefektidest mis tulenevad rasedusaegsest alkoholi tarvitamise mõjust lootele. (Riley & Thomas, 2016)

SISSEJUHATUS

Lõputöö teema on „Lapsendamise protsess Eestis ja sellega seotud keerukused.“

Lapsendamine on olnud aktuaalne juba antiikses Roomas. Sellel ajal oli väga tähtis, et perekonnaliin jätkuks ja perekonnanimi kanduks edasi põlvest põlve. Kui perel ei olnud järeltulijaid, siis lapsendati üks või mitu last, et perekonnaliin ei katkeks. Ajaga on lapsendamise põhjused ja protsess muutunud. (Kitanovic & Ignjatovic, 2013)

Kas kõik lapsed igatsevad perekonda? Jah. Bioloogiliselt ja psühholoogiliselt on inimesed niimoodi seatud, et vajavad perekonda.

Vastavalt ÜRO Lapseõiguste konventsioonile vajab laps igakülgset harmooniliseks arenguks perekonda ja armastust (Lapse õiguste konventsioon, 26.09.1991). Kui mingil põhjusel ei ole päritoluperekonnal võimalik last kasvatada, siis on lapsel siiski võimalus perekonnale olemas. Lapsendamine on üks sellistest võimalustest.

Samuti on lapsendamine lahendus nende inimeste jaoks, kes mingitel põhjustel ei ole võimelised ise lapsi saama.

Eestis oli aastal 2020 asendushooldusel 2277 last, nendest 1332 last kasvas eestkosteperes ja 145 last hooldusperes, asendus- või perekodus viibis 800 last. Uusi lapsendamise sooviga avaldusi oli esitatud 44. Aasta jooksul oli uude perre lapsendatud 22 last. (Oja, 30.11.2021)

Võrdluseks võib välja tuua, et aastal 2022 viibis hooldusperedes 154 last. Asendus- ja perekodus viibis 762 last. Aasta jooksul oli lapsendatud 20 last. Uusi lapsendamise avaldusi oli esitatud 43. (Tammeleht & Oja, 26.01.2023)

Lapsendamise statistika on suhteliselt madal kui võtta arvesse kui palju lapsi viibib asenduskodudes. Samuti võib märgata, et lapsendamise avaldusi jõuab Sotsiaalkindlustusametisse poole rohkem kui lõpuks jõuab peredesse lapsi. Perekonnaseaduse järgi lapsendajaks võib olla vähemalt 25-aastane isik, kes on suuteline lapsendatavat kasvatama, tema eest hoolitsema ja teda ülal pidama (Perekonnaseadus, 18.11.2009; viimati muudetud 01.07.2010). Kuigi perekonda vajavaid lapsi on palju, on lapsendamise protsess siiski keeruline ja väga pikk, ning osade ühiskonna gruppide jaoks on see veelgi rohkem raskendatud. Selliseks grupiks on näiteks ükski elavad isikud.

Lõputöö eesmärgiks on lapsendamisega tegelevate spetsialistide abiga analüüsida lapsendamise protsessi keerukusi.

Lõputöö ülesanneteks on :

- analüüsida lapsendamise soovi seost Urie Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooriaga ja Maslow motivatsiooniteooriaga;
- analüüsida takistusi, millega puutuvad kokku lapsendada soovivad isikud;
- saada ülevaade keerukustest, millega puutuvad lapsendajad kokku kui laps on juba peres;
- analüüsida protsessi keerukust kui lapsendada soovib üksik isik võrreldes nendega, kes lapsendavad kahekesi;
- saada ülevaate faktoritest, mis tõstaksid üksinda lapsendada sooviva isiku võimalusi lapsendada;
- analüüsida kohalike omavalitsuste rolli lapsendamise protsessis.

Uuringu läbiviimiseks kasutan kvalitatiivset meetodit.

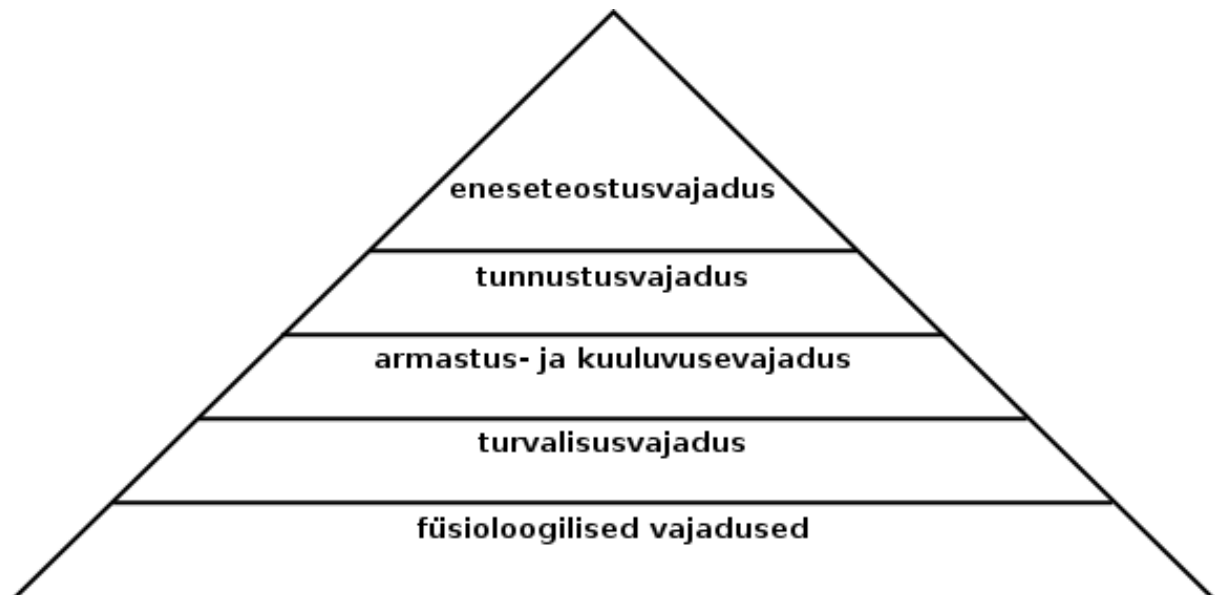
Tööprotsess etappidena näeb välja järgmiselt: sissejuhatuses on välja toodud lõputöö eesmärk, lapsendamisega seotud probleemi kirjeldus ja aktuaalsus. Esimeses peatükis on lõputöö „Lapsendamise protsess Eestis“ teoreetiline lähtekoht. Teine peatükk annab ülevaate lapsendamise ajaloolisest taustast, asendushoolduse vormidest ning lapsendamise protsessist Eestis. Kolmas peatükk keskendub lapsendamisega seotud probleematikale ning annab ülevaate tugisüsteemidest. Neljandas peatükis on kirjeldatud lõputöö metoodikat. Lõputöös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmete analüüsiks kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. See meetod võimaldab pöörata tähelepanu teksti olulistele tähendustele (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Viiendas peatükis on esitatud uuringu tulemused ja analüüs.

1 TEOREETILINE LÄHTEKOHT

Lõputöö teoreetiliseks aluseks on ökoloogiline süsteemiteooria, mille autoriks on Urie Bronfenbrenner, samuti tuginetakse töös Maslow motivatsiooniteooriale.

1.1 Maslow motivatsiooniteooria

Maslow vajaduste hierarhia järgi on motivatsioon inimese kõigi tegevuste aluseks. Maslow liigitas inimeste vajadused viide kategooriasse (Joonis 1). Nendeks on füsioloogilised vajadused, turvatunde vajadus, armastus- ja kuuluvusvajadus, tunnustuse vajadus ja eneseteostusvajadus. (Liblik, 2012)

Joonis 1. Maslow vajaduste hierarhia

Kui vajaduste püramiidi esimesel kahel positsioonil olevad vajadused on rahuldatud, siis mõtleb inimene selle peale, et soovib oma ellu armastust ja kuuluvustunnet. Selle alla käib nii paarisuhe, kui ka armastus lapse ja lapsevanema vahel. Inimesel on vajadus nii saada armastust, kui ka kinkida seda teistele. Samuti kuuluvustunne annab inimesele täisväärtusliku elu tunde. Armastus ja kuuluvustunne on üheks motivaatoriks, miks soovivad pered või üksi elavad isikud pakkuda kodu sünniperes hoolitsuseta jäänud lastele.

Püramiidi kõrgeimatel tasanditel asuvad tunnustus- ja eneseteostusvajadused. Tunnustuse saamine on väga mõjuvaks motivatsiooni allikaks inimese elus. (Vatsar, Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3, 25.04.2018)

Inimene soovib oma tegude eest kiitust saada. See annab motivatsiooni veelgi paremini midagi teha. See võib ka hoolduspereks hakkamise juures rolli mängida. Inimene soovib anda lapsele parema elu kui tal oli enne, soovib kellegi eest hoolitseda ja muuta tema maailm paremaks kohaks.

Eneseteostus tuleb kõne alla siis, kui teised vajadused on rahuldatud, inimene on palju saavutanud, ning soovib nüüd panustada eelkõige endasse, teha midagi suurt ära. Samuti läbi lapsendamise saab inimene anda oma panuse ühiskonna paremaks muutmisele. (Vatsar, Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3, 25.04.2018)

Sünnipere hoolitsuseta jäetud lapse eest hoolitsemine ja talle uue pere võimaluse pakkumine võib olla selliseks eneseteostuseks. See on suur samm, mis muudab enda ja teise inimese elu. Samuti see annab võimaluse panustada ühiskonda, muuta see turvalisemaks ja paremaks kohaks.

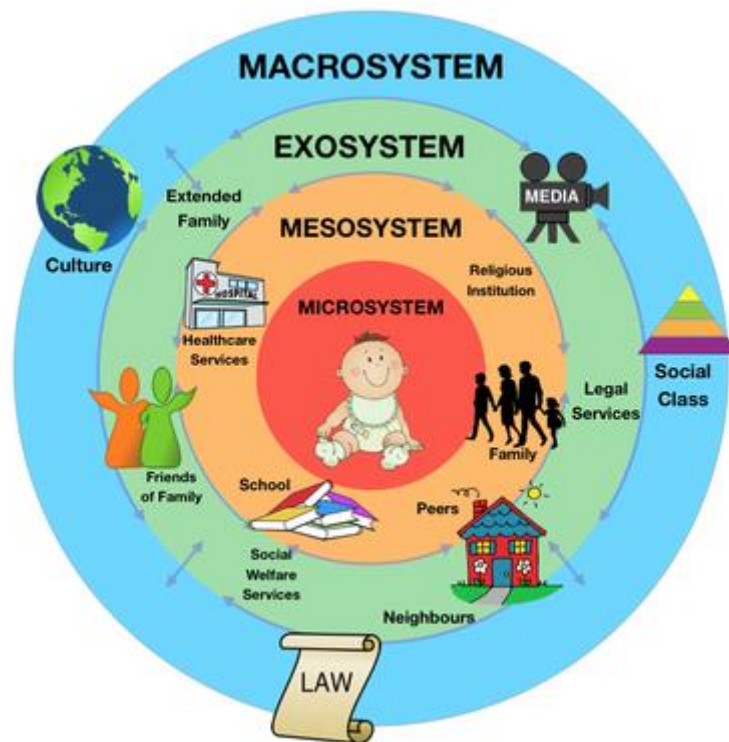
Lähtudes Maslow vajaduste hierarhiast võib öelda, et motivatsioon on edasiviiv jõud ja tänu motivatsioonile inimesed võtavad nii suuri samme ette, nagu seda on lapsendamine.

1.2 Ökoloogilise süsteemiteooria olemus

Ökoloogiline süsteemiteooria oli välja töötatud eelkõige laste arengu uurimiseks, kuid seda kasutatakse edukalt ka teiste vanuserühmade uurimiseks. Näiteks kasutatakse tänapäeval ökoloogilist süsteemiteooriat perekonna funktsioneerimise uurimiseks. (Махнач, 2014)

Selle teooria järgi on inimese areng dünaamiline protsess, mis toimub kahel suunal. Inimene on pidevalt mõjutatud erinevate teda ümbritsevate keskkonnategurite poolt, kuid samal ajal ta ise aktiivselt rekonstrueerib oma elukeskkonda. Selle teooria järgi muutused ükskõik millises süsteemi osas mõjutavad teisi süsteemi osi. Näiteks mõjutavad last ja perekonda ühiskonna sotsiaalsed probleemid (Tulva & Viiralt, 2001).

On neli omavahel tihedalt seotud süsteemi, mis mõjutavad arenevat inimest: mikrosüsteem, mesosüsteem, eksosüsteem ja makrosüsteem (Joonis 2). (Махнач, 2014)

Joonis 2. Urie Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooria neli süsteemi. (Study of the Mind, 21.03.2015)

Mikrosüsteemi moodustab inimese lähim keskkond – kodu, pereliikmed, sõbrad. See süsteem on lapse jaoks kõige tähtsam, kuna läbi selle süsteemi toimub tema suhtlemine teiste süsteemidega. (Tulva & Viiralt, 2001) Vanemliku hoolitsuseta jäänud lapse jaoks on suureks stressiks selle süsteemi puudumine. Samuti nendel täiskasvanutel, kes ei saa ise lapsi, jääb see süsteem justkui puudulikuks.

Mesosüsteem täiendab mikrosüsteemi. See süsteem toetab arengut. (Klefbeck & Ogden, 2001)

Tänu mesosüsteemile laieneb lapse kontakt välise maailmaga. Siin võib mängu tulla lasteaed, kool, terviseasustus. Täiskasvanud inimese puhul on tegu näiteks töökohaga. Mesosüsteemist võib rääkida siis, kui inimene astub esimest korda ühest mikrosüsteemist teise. Selline üleminek toimub näiteks siis, kui laps eraldatakse sünniperest ja paigutatakse asenduskodusse. Samasugune üleminek toimub ka lapsendamise puhul. Kõige tähtsam sellistel hetkedel on lapsele turvatunde loomine, et see üleminek toimuks sujuvalt. (Bronfenbrenner, The Ecology of Human Development, 1979)

Eksosüsteemi kuuluvad need struktuurid, mis otseselt ei pruugi inimesega kokkupuutes olla. Näiteks mõjutab õpetajate madal palk, suur töökoormus ja sellest tulenev stress, lapse

haridusteedkond. (Махнач, 2014) Kui võtta arvesse selle lõputöö teema, siis muutused sotsiaalsüsteemides mõjutavad üksi elava isiku poolt lapsendamise võimalikkust ja keerukust. Eksosüsteemil on suur mõju lapsendajale. Lapse sünniperekond, kohalik omavalitsus, Sotsiaalkindlustusameti ametnikud – kõik need süsteemid avaldavad mõju lapsendajale.

Makrosüsteem ümbritseb mikrosüsteemi, mesosüsteemi ja eksosüsteemi ning koosneb seadustest, ühiskonnas kehtivatest kirjutamata reeglitest, normidest, kultuurilistest eripäradest, religioossetest vaadetest, tavadest. (Махнач, 2014) Makrosüsteemis puutuvad inimesed kokku poliitiliste ja majanduslike süsteemidega. Urie Bronfenbrenneri sõnul on näha väga tugevat erinevust nende laste ja perede arengus, kes alluvad näiteks erinevatele poliitilistele režiimidele. (Bronfenbrenner, The Ecology of Human Development, 1979)

Antud töö kontekstis võib öelda, et makrosüsteemil on lapsendamisele kõige tugevam mõju. Lapsendamise protsess sõltub otseselt meie riigi seadustest ning erinevate struktuuride tööst. Samuti mõjutab seda protsessi ka kultuuriline ja religioosne taust.

Urie Bronfenbrenner rõhutas just makrosüsteemi tähtsust. Vaatamata sellele, et kõik teised süsteemid on inimesega justkui lähemalt seotud, jätavad makrosüsteemi osad kõige suurema jälje inimese arengule ja elule. (Махнач, 2014) Seadused, traditsioonid, normid mõjutavad kõiki teisi süsteeme. Ka lapsendamist mõjutavad väga tugevalt kohalikud seadused ning samuti kultuur, normid ja traditsioonid.

Inimene on nende nelja süsteemi osa, ning need süsteemid mõjutavad erinevaid protsesse inimese elus. Kui rääkida lapsendamise protsessist, siis selle edukus sõltub kõigi nelja süsteemi koostööst, kuna see on elumuutev sündmus inimese elus. Kõikide süsteemide koostöö on oluline nii lapsendajale, kuna ta vajab tuge, kui ka lapsele. Asendushooldusel viibiv laps on niigi juba traumakogemusega, selle jaoks, et viia lapsendamisest tingitud stress miinimumini, on väga oluline, et kõik süsteemid toimiksid koostöös.

2 LAPSENDAMISE PROTSESS

Esimeses peatükis „Lapsendamise protsess“ on lahti kirjutatud asendushoolduse mõiste, asendushoolduse erinevad võimalused. Lähemalt on peatatud lapsendamisel. Selles peatükis on antud ülevaade lapsendamise protsessist Eestis.

2.1 Lapsendamise ajalooline taust

Vanas Roomas oli isal õigus otsustada oma alaealise lapse elu ja surma üle. Asjad hakkasid muutuma mõned sajandid hiljem kui Rousseau, Pestalozzi ja Froebel tõid välja, et lapsed vajavad erilist lähenemist ja neil on oma vajadused. 19.sajandil tekkisid Inglismaal vabatahtlikud heategevuslikud organisatsioonid, mis olid suunatud orbude, mahajäetud ja füüsiliste erivajadustega laste füüsiliste vajaduste rahuldamisele. (Daniel, Ilves, & Kiitam, 1995)

Tänapäeval on vabatahtlikust tööst välja arenenud peensusteni läbimõeldud professionaalne sotsiaalhoolekande süsteem. Üheks põhiliseks sotsiaaltöö valdkonnaks loetakse laitsekaitset.

Lastekaitse hõlmab erinevaid toetusi ja teenuseid, mis kaitsevad lapsi ja toetavad nende heaolu. Eestis korraldavad lastekaitset Vabariigi Valitsus, lastekaitse nõukogu, Sotsiaalministeerium, Sotsiaalkindlustusamet ja kohaliku omavalitsuse üksused lastekaitseseaduse alusel. (Lastekaitse, kuupäev puudub)

Lastekaitseseaduse järgi on igal lapsel õigus tema õiguste ja heaolu tagamisele. Lapse heaolu all mõeldakse seisundit, milles lapse füüsilised, emotsionaalsed, psühholoogilised, tervislikud, sotsiaalsed, kognitiivsed, majanduslikud ja hariduslikud vajadused on rahuldatud. (Lastekaitseseadus, 19.11.2014; viimati muudetud 01.01.2019) Kõige suurem vastutus selle eest on üldjuhul perel. Kui lapsel puudub pere või mingil põhjusel laps eraldatakse päritoluperekonnast, siis on riigil kohustus tagada lapsele sobiv asendushooldus väljaspool tema perekonda.

2.2 Asendushoolduse vormid

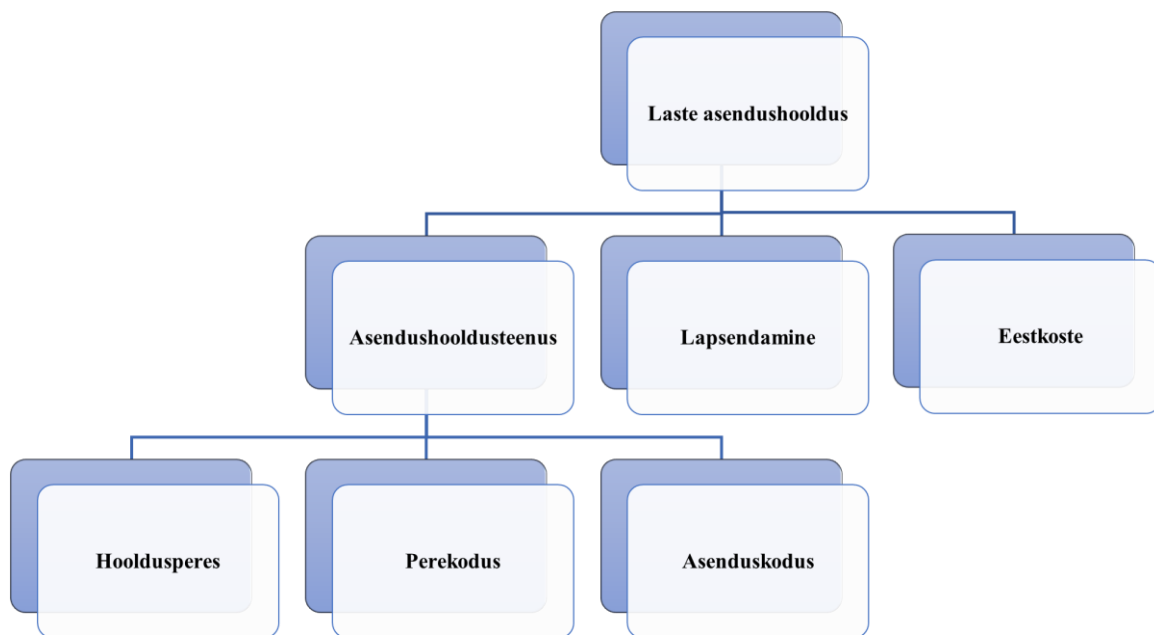
Asendushooldusena mõistetakse kas lühi- või pikaajalist lapse eest hoolitsemist väljaspool tema päritolu perekonda (Joonis 3). Eestis on kolm asendushoolduse vormi:

- Eestkoste

- Lapsendamine
- Asendushooldusteenus

Asendushooldusteenus omakorda jaguneb kolmeks:

- Hoolduspere
- Perekodu
- Asenduskodu (Oja, 30.11.2021)

Joonis 3. Asendushoolduse süsteem Eestis (Nuiamäe, Murasov, & Masso, 2020)

Statistika järgi oli aastal 2020 asendushooldusel 2277 last, nendest 1332 last kasvas eestkosteperes ja 145 last hooldusperes, asendus- või perekodudes viibis 800 last. Aasta jooksul oli uude perre lapsendatud 22 last. (Oja, 30.11.2021)

Aastal 2022 viibis hooldusperedes 154 last. Asendus- ja perekodus viibis 762 last. Aasta jooksul oli lapsendatud 20 last. Uusi lapsendamise avaldusi oli esitatud 43. (Tammeleht & Oja, 26.01.2023)

Perepõhine asendushooldus tähendab seda, et lapse eest hoolitsetakse kas lühi- või pikaajaliselt sobivas perekonnas. See on suur vastutus ja pere saab selleks vajava ettevalmistuse. Kuid eelkõige peab pere teadvustama endale, mis kaasneb otsusega hakata hoolduspereks. (Asendus- ja järelhooldus, 05.10.2021) Millised protseduurid peab pere läbima, millega arvestama, kuidas

käituma – sellest tuleb uurimistöös edaspidi juttu. Kuid enne seletab autor lahti, millised on kolm perepõhise asendushoolduse võimalust. Nendeks on (Tabel 1):

- Eestkoste
- Lapse kasvatamine hooldusperes
- Lapsendamine

Tabel 1. Perepõhise asendushoolduse vormid

	Milline seadus reguleerib?	Vastutus ja hoolitsemine	Seaduslik esindaja	Otsustab
Eestkoste	Perekonnaseadus	Lühi- või pikaajaline	Eestkostepere	Kohus
Lapse kasvatamine hooldusperes	Sotsiaalhoolekande seadus	Lühi- või pikaajaline	Kohalik omavalitsus	Kohalik omavalitsus
Lapsendamine	Perekonnaseadus	Eluaegne	Lapsendajapere	Kohus

Eestkostepere on lapse seaduslik esindaja, kaitseb tema huvisid, hoolitseb tema elu ja vara eest. Tihti määratakse eestkostjaks või eestkostepereks lapse sugulased või lähedased. Kuid see võib olla ka inimene või pere, kes ei ole lapsega sugulussuhtes. Ajutiselt võib lapsele määrata eestkostjaks ka juriidilise isiku, kuid siis on ta kohustatud otsima lapsele füüsilisest isikust eestkostjat. Kuni eestkostja määramiseni tegeleb lapsega ja vastutab tema eest kohalik omavalitsus. Eestkostjal ei ole lapse ülalpidamiskohustust, tal on õigus ja kohustus nõuda elatist selleks kohustatud isikutelt. (Asendus- ja järelhooldus, 05.10.2021)

Eestkostepere puhul puudub mõlemal bioloogilisel vanemal esindusõigus. Eestkoste määratakse kuni vajadus kestab või kuni 18-aastaseks saamiseni (eestkostetava toetust makstakse kuni selle õppeaasta lõpuni, mil laps saab 19-aastaseks, või kuni lapse koolist välja arvamiseni). Õpingute jätkamisel liigub vajadusel noor asendushooldusteenuselt järelhooldusteenusele. (Kas sinu südames on ruumi?)

Asendushooldust pakub lapsele pere, kellel ei ole temaga sugulussidemeid. Hoolduspereks saamiseks peab esitama avalduse sotsiaalkindlustusametile, seejärel tehakse sobivuse hindamine, viiakse läbi pereuuring, suunatakse hoolduspereks saada soovijate koolitusele. Hoolduspere vanemaks sobiva inimese andmed kantakse sotsiaalteenuste- ja toetuste registrisse, kus on võimalik hiljem tema kontakte leida ka kohalikel omavalitsustel. Hoolduspere vanemat toetatakse vähemalt ühe kahendiku ulatuses töölepingu seaduse § 29 lõike 5 alusel kehtestatud kuutasu alammäärast ühe lapse hooldamise kohta. (Asendus- ja järelhooldus, 05.10.2021)

Hoolduspere ei ole lapse seaduslik esindaja, kõik otsused kooskõlastatakse kohaliku omavalitsusega.

Lapsendamisel tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel samad kohustused ja õigused, mis on bioloogiliste vanemate ja nende lapse vahel. Lapsendamine on lõplik sündmus. Seda ei saa tühistada, ning selle kehtetuks tunnistamise alused on väga piiratud. (Asendus- ja järelhooldus, 05.10.2021)

Selle töö fookus on just lapsendamisel. Selle tingimustest, nõuetest, sellega kaasnevatest murekohtadest tuleb edaspidi detailsemalt juttu.

2.3 Lapsendamise protsess Eestis

Lapsendamine võib osade inimeste jaoks osutuda „päästerõngaks“. Muidugi, lapsendamist vaadeldakse eelkõige lapse heaolu seisukohalt, kuid lapsendamine on ka lapsevanema jaoks võimalus luua pere.

Perekond on mikrosüsteem (Bronfenbrenner, 1994). See süsteem mõjutab olulisel määral lapse arengut ja tema heaolu. Perekond on lapse kasvamiseks kõige parem keskkond. Kuid selles süsteemis on ka teine osa – lapsevanemad. Lapsevanemaks saamine kuulub inimese põhivajaduste hulka, kui toetuda Maslow vajaduste hierarhiale (Liblik, 2012).

Miks on perekond inimese jaoks nii oluline? Toetudes ökoloogilisele süsteemiteooriale, võib öelda, et ühes süsteemis tekib sünergia, ehk siis liikmed loovad ise energiat, mis säilitab seda süsteemi (Medar, 2010). Perekonnas kõik liikmed töötavad selle nimel, et toetada teineteist, luua turvaline keskkond.

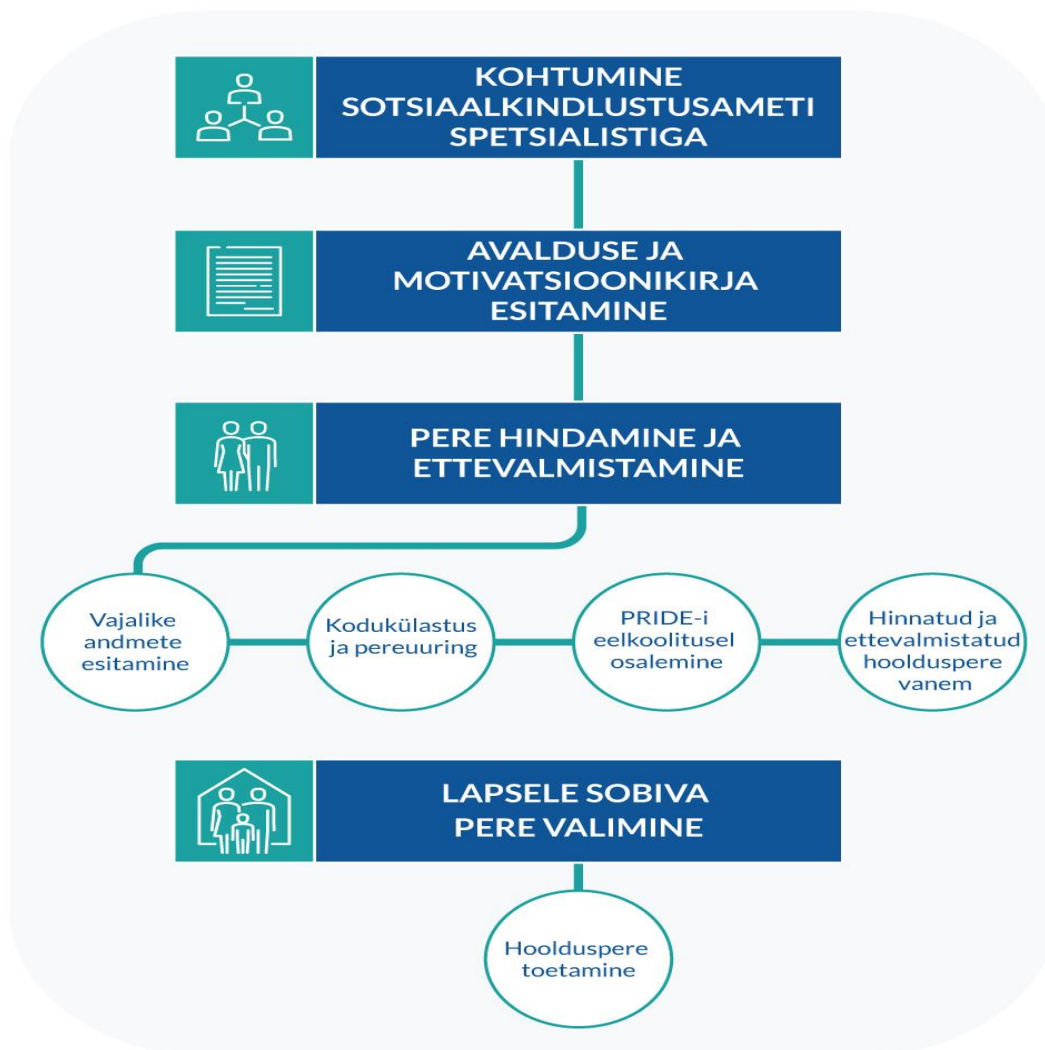
Ökoloogilise süsteemiteooria looja Urie Bronfenbrenner pööras tähelepanu sellele, kuidas lapse arengut ja heaolu mõjutavad neli süsteemi tema ümber: mikrosüsteem, mesosüsteem, eksosüsteem ja makrosüsteem. Hiljem tõid teadlased välja, et ökoloogilist süsteemiteooriat võib rakendada ka täiskasvanute peal, mitte ainult laste. (Махнач, 2014)

Iga süsteem on arenev ning on loodud selle jaoks, et toimida koostöös teiste süsteemidega. Kui perekonnas mingitel põhjustel on võimatu lapsi saada, siis saab pöörduda teiste süsteemide poole. Kui perekonna näol on tegemist mitteformaalse süsteemiga, mis sünnib loomulikult, siis lapsendamise soovi puhul puutub perekond kokku ühiskonna poolt loodud süsteemidega (Medar, 2010). Koostöös on võimalik jõuda soovitud tulemuseni.

Tänapäeval paljud paarid ja ka üksi elavad isikud puutuvad kokku sellega, et bioloogiliselt ei ole nad võimelised lapsi saama. Milline näeb nende jaoks välja teekond soovitud perekonna loomiseni. Seda teemat käsitleb autor oma lõputöös.

Lapsendamise protsessi võib jagada neljaks põhietapiks (Joonis 4):

1. Lapsendada sooviva pere kohtumine Sotsiaalkindlustusameti spetsialistiga
2. Avalduse ja motivatsioonikirja esitamine
3. Pere hindamine ja ettevalmistamine
4. Lapsele sobiva pere valimine

Joonis 4. Lapsendamiseks valmistumine (Lapsendamiseks valmistumine, 2022).

1. Lapsendada sooviva pere kohtumine Sotsiaalkindlustusameti spetsialistiga.

Kui pere või üksi elav isik on otsustanud, et soovivad last lapsendada, siis peavad nad eelkõige pöörduma enda piirkonna Sotsiaalkindlustusameti (SKA) lastekaitse osakonna asendushoolduse spetsialisti poole. Seejärel toimub pere kohtumine spetsialistiga. Sellel kohtumisel saadakse tutvavaks ning arutletakse lapsendamise motiivide üle. Spetsialist tutvustab perele lapsendamise protseduuri, ning samuti räägib ka alternatiivsetest võimalustest, nagu hoolduspere ja eestkoste. Samuti tutvustatakse perele vajalike dokumente, pere hindamise protsessi ja pereuuringus käsitletavaid teemasid. Perele räägitakse ka neile mõeldud tugiteenustest. (Nuiamäe, Murasov, & Masso, 2020)

Kuna informatsiooni maht on suur, siis antakse perele peale esimest kohtumist aega, et kõikide dokumentidega tutvuda ja veelkord läbi mõelda, kas ollakse selleks valmis.

2. Avalduse ja motivatsioonikirja esitamine.

Kui pere otsustab lapsendamise kasuks, siis võetakse uuesti ühendust Sotsiaalkindlustusameti spetsialistiga, kes omakorda annab perele avalduse vormi, vajalike dokumentide loetelu ning motivatsioonikirja koostamise jaoks abistavad küsimused (Lapsendamine, 2022).

Abistavad küsimused motivatsioonikirja koostamise jaoks:

- Mis on lapsendamise motiiv ja kuidas jõudsite selle otsuseni?
- Mitut last soovite lapsendada? Milline võiks olla lapse sugu ja vanus ning miks?
- Kuidas olete lapse tulekuks valmistunud? Mis muutub kui laps saabub perre?
- Millist tuge vajab laps uue elukorraldusega kohanemisel? Millist tuge vajab kogu teie pere?
- Kas olete mõelnud, kuidas toetada last ja tema kohanemist?
- Kuidas mõistate lapsele turvaliste ja hoolivate elukestvate suhete loomist?
- Kuidas suhtute mõttesse rääkida lapsele tema bioloogilistest vanematest?
- Kui peres toimuvad olulised muutused, siis kuidas näete lapse edasist kasvatamist ja hooldamist ning üldist toimetulekut?
- Kas teil on varasem teises peres sündinud lapse kasvatamise kogemus? Milline see kogemus oli? Kui see on tänaseks lõppenud, siis miks? Mida sellest kogemusest õppisite? (Lapsendamine, 2022)

Peale sooviavalduse esitamist lepitakse kokku kodukülas ja pereuuringu läbiviimine. (Sotsiaalkindlustusamet)

3. Pere hindamine ja ettevalmistamine.

Kodukülastuse eesmärgiks on elamistingimustega tutvumine. Selle külastuse käigus vesteldakse lapsendada soovijaga ning tema pereliikmetega. Kui pöörduda süsteemiteooria poole, siis kodukülastuse käigus hinnatakse esimest kui turvalist mikrosüsteemi suudetakse lapsele pakkuda. Kuna lapsendamine peab alati olema lapse huvides, siis on tähtis, et elamistingimused oleksid turvalised, lapsendada soovijal peab olema stabiilne sissetulek. Ta peab suutma tagada lapsele toidu, riiete, turvalise ja mugava elamispinna olemasolu.

Pereuuringu eesmärgiks on uurida põhjalikumalt teavet lapsendada soovija kohta. Vestluse käigus räägitakse lapsendamise motiividest, kui on olemas teised pereliikmed, siis räägitakse suhetest nendega. Samuti on tähtsad lapsendada soovija hoiakud ja väärtused, ning tema ootused. Võetakse arvesse ka selle, kas tegemist on abielu, kooselu, paarisuhte või üksikisikuga. Arutelu tähtsal kohal on ka sellised teemad nagu usuline kuuluvus, suhtlusring, kasvatusalased teadmised ja kogemused, pereliikmete valmisolek muutusteks, mis kaasnevad lapse perre tulekuga. (Lapsendamiseks valmistumine, 2022)

Vestluse tulemusena valmid kirjalik kokkuvõte sellest, kas pere on lapsendamiseks valmis, vajadusel lisatakse SKA spetsialisti soovitusel võimaliku kasvuruumi kohta.

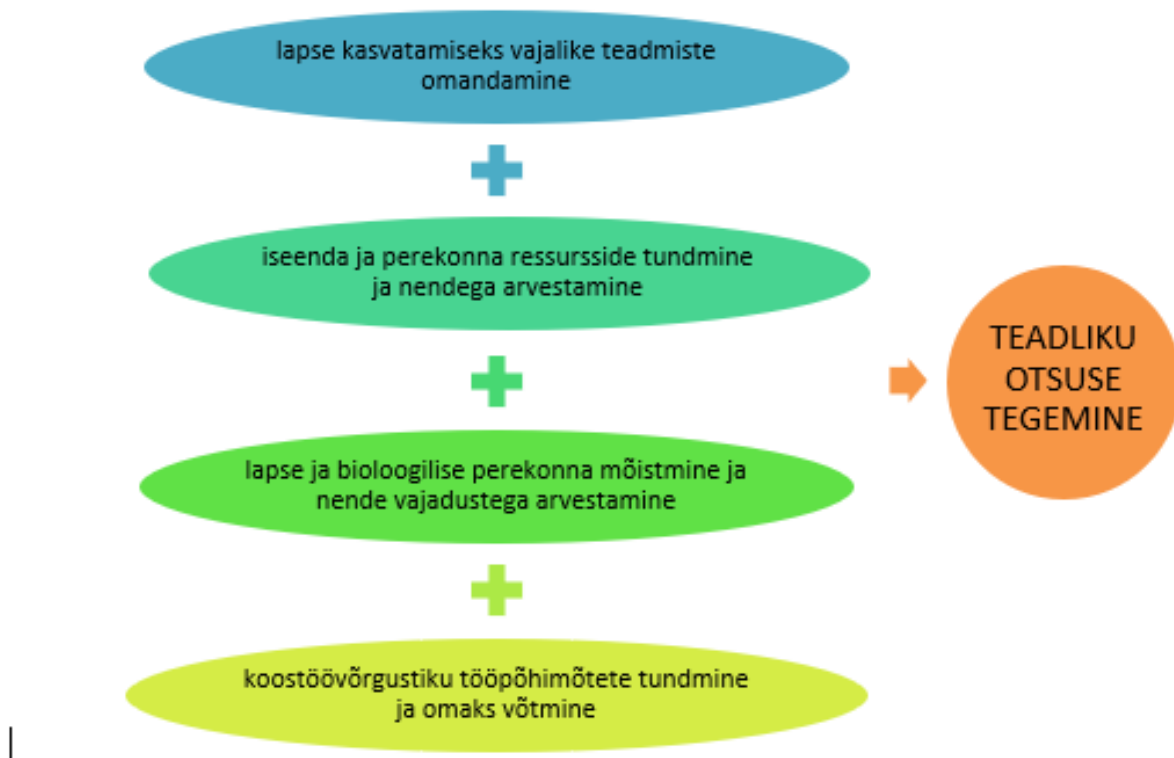
SKA spetsialist suunab lapsendada soovija osalema Tervise Arengu Instituudi korraldataval lapsendajatele, eestkoste- ja hooldusperedele mõeldud PRIDE-i eelkoolitusel.

PRIDE on teadmiste ja oskustele tuginev koolitus, mis rajaneb seisukohal, et lapsendajatel, eestkostjatel ja hoolduspere vanematel peavad olema teatud teadmised ja oskused selleks, et olla võimalikult head lapsevanemad teisest perest sündinud lapsele. (Instituut)

PRIDE – **P**arent (Vanemate) **R**esources for (ressurss) **I**nformation (informatsiooni), **D**evelopment and (arengu ja) **E**ducation (hariduse jaoks).

Lapsel, kes on eraldatud oma perest, on elus olnud väga palju psühholoogiliselt raskeid kogemusi. Sellise lapse kasvatamiseks on vaja lisateadmisi ja oskusi, mis kaitseksid last ennast ja ka perekonna mikrokliimat.

Lapsevanematele võib tunduda, et laps peaks rõõmustama selle võimaluse üle, et ta saab kasvada peres, kuid tihti puutuvad lapsevanemad kokku hoopis viha, agressiooni ja kurbusega. Selle jaoks, et nende tunnete päritolust aru saada ning õppida nendega toime tulema ongi loodud PRIDE-i eelkoolitus (Joonis 5).

Joonis 5. PRIDE-i eelkoolitus. (Räak & Linnas, 2022)

PRIDE-i eelkoolitus koosneb 9 õppusest, mida viiakse läbi 2-4 kuu vältel. Õppuste maht 58 akadeemilist tundi, nendest 39 akadeemilist tundi on auditoorne õpe, mis toimub õhtuti või nädalavahetusteti, 15 akadeemilist tundi on mõeldud iseseisvaks PRIDE-i raamatu lugemiseks, Eluraamatu täitmiseks ja lisamaterjalide lugemiseks. Samuti on sellel koolitusel ette nähtud kaks akadeemilist tundi kestev perekülastus, mille käigus koolitajad aitavad lapsendada soovijal analüüsida oma varasemaid ja praeguseid elukogemusi ning tuvastada oma tugevusi ja neid aspekte, mille kallal peaks tööd tegema. Koolituse lõpus on kaks akadeemilist tundi kestev kooshindamise kohtumine. Sellel kohtumisel vesteldakse koolitusel saadud teadmistest, lapsendaja ressurssidest ja valmisolekust hakata lapsevanemaks.

PRIDE-i eelkoolituse teemad:

- ühinemine PRIDE-i koolituseda;
- koostöö lapsele püsivate suhete tagamiseks;
- lapse arengu toetamine – kiindumus;
- lapse arengu toetamine – kaotus;
- perekondlike suhete tugevdamine;

- lapse arengu toetamine – distsipliin ja piiride seadmine;
- suhted kogu eluks;
- muutustega toimetulek;
- teadliku otsuse langetamine (Instituut).

PRIDE-i eelkoolitus on suunatud sellele, et perekond toimiks mitte ainult kui mikrosüsteem, vaid et laps saaks tulevikus hakkama ka suuremas süsteemis – ühiskonnas.

Kui kõik hindamise ja ettevalmistamise toimingud on tehtud ning tingimused täidetud, teavitab SKA spetsialist sellest peret. Sellest hetkest on pere lapsendamiseks sobivate perede nimekirjas.

4. Lapsele sobiva pere valimine

Kohalik omavalitsus teavitab kirjalikult Sotsiaalkindlustusametit lapsest, keda on võimalik lapsendada. Sotsiaalkindlustusamet koostöös kohaliku omavalitsusega kogub infot lapse senise elukäigu, bioloogiliste vanemate ja lähedaste kohta. Koostöös lapse lähivõrgustikuga selgitatakse välja lapse arvamus lapsendamise kohta.

Sotsiaalkindlustusameti spetsialist jagab lapse kohta infot teiste Sotsiaalkindlustusameti asendushoolduse spetsialistidega ja lapse jaoks sobivaim pere valitakse koostöös. Pere valimisel lähtutakse eelkõige lapse huvidest ja vajadustest, oluline on arvestada lapse kultuurilist tausta, tema rahvuslikku ja keelelist päritolu. Samuti arvestatakse lapse ja pere omavahelist sobivust. Lapsendada soovijate järjekorrasüsteemi andmeregistris ei ole, igale peret vajavale lapsele valitakse just talle sobivaim pere. (Lapsendamiseks valmistumine, 2022)

Kui sobiv pere on andmeregistris olemas, siis võtab Sotsiaalkindlustusameti spetsialist selle perega ühendust. Koostöös kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajaga korraldatakse lapse ja pere kohtumised. Enne esimest kohtumist antakse perele informatsioon lapse kohta. Sotsiaalkindlustusameti spetsialist selgitab koostöös kohaliku omavalitsusega välja lapse arvamise konkreetsesse perekonda lapsendamise kohta. Selles olukorras vajab nii laps kui ka lapsendada sooviv isik igakülgset spetsialistide toetust. (Lapsendamiseks valmistumine, 2022)

Kui lapse ja pere vahel tekib turvaline side ning nad sobivad omavahel, esitab pere kohtule avalduse.

Lapsendamise otsustab kohus. Lapsendamine loob lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ning lapse õigused ja kohustused.

Lapsendamise protsess võib osutuda pikaajaliseks ja keeruliseks, kuid kõik need etapid on vajalikud, et lapsendada soovijad oleksid oma otsuses kindlad, ning see valmistab neid ette erinevateks keerukusteks, millega nad võivad kokku puutuda. Samuti kõik need sammud on olulised, et minimeerida stressi, mille tekitab lapsendamine lapsele. See protsess näitab, et mikrosüsteemi, makrosüsteemi, mesosüsteemi ja eksosüsteemi koostöö loob võimaluse selleks, et nii keeruline protsess, nagu seda on lapsendamine, oleks võimalikult edukas.

3 PROBLEMAATIKA JA TUGISÜSTEEM

Uurimistöö teises peatükis „Problemaatika“ antakse ülevaade, milliseid probleeme ja takistusi esineb lapsendamise protsessis. Samuti antakse ülevaade sellest, millised tugisüsteemid on Eestis olemas, et toetada peresid, kes on otsustanud lapsendada.

3.1 Tugi perele uue olukorraga kohanemisel

Mõttekoda Praxis viis läbi uuringu, mille käigus intervjueriti 16 lapsendaja- ja hooldusperekonda Eestis. Nende uuringute käigus tõid lapsevanemad välja, et nende jaoks on väga oluline, milliseks kujuneb suhtlus lastekaitsetöötajaga juba algetappidel. Kui lapse kohta jäi saamata selline oluline info, nagu lapsepõlve traumakogemus, siis võib see tekitada palju probleeme sellel hetkel, kui laps saabub perre. (Nuiamäe, Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise seiresüsteem, 30.03.2021)

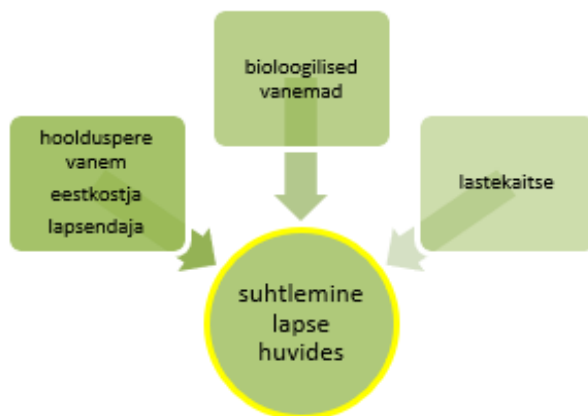
Ise PRIDE-i eelkoolituse läbinud lapsevanemad ei saa olla kõikideks eluolukordadeks valmis, ning tihti võib neid ees oodata läbipõlemine. Seetõttu vajavad vanemad psühholoogilist tuge.

Üheks suuremaks mureks nimetati suhtlemist bioloogiliste vanematega (Nuiamäe, Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise seiresüsteem, 30.03.2021). Osad bioloogilised vanemad soovivad lapsega suhelda ka peale seda, kui laps on paigutatud hooldusperre või lapsendatud. See võib tekitada segaseid tundeid nii lapses endas, kui ka uutes vanemates. Vanematele võib tunduda, et selle jaoks, et kaitsta last uutest traumakogemustest, peab teda bioloogilisest perest eemal hoidma. Kuid kui on kindlaks tehtud, et suhtlemine bioloogiliste vanematega ei sea last ohtu, siis peab sellega arvestama, kuna see suhtlemine on oluline lapse identiteeditunde kujunemisele. Lapsendatud lapse positiivne minapilt oleneb lapsendaja, lastkaitsesüsteemi ja bioloogiliste vanemate omavahelisest koostööst (Joonis 5). (Rääk & Linnas, 2022)

Siinkohal peab mainima ka lapsendamissaladust. Lapsendamissaladus on lapsendamisega seotus informatsioon ja andmed, sealhulgas lapsendamise fakt. (Kas sinu südames on ruumi?)

Lapsendamissaladus ei ole loodud selle jaoks, et varjata lapse eest tema päritoluperekonda, pigem on see loodud, et tagada kõikide osapoolte eraelu kaitse. Lapsel on õigus teada oma päritoluperekonna kohta ja kui see ei kahjusta tema heaolu, siis tal on õigus ka kohtuda oma bioloogiliste vanematega. Kõige valutum on lapse jaoks see, kui lapsendajapere ise räägib talle

tema bioloogilistest vanematest. Selle jaoks, et mitte last kahjustada, on vaja suhtuda bioloogilistesse vanematesse austusega, rääkida neist lugupidavalt. Kui on olemas pildid, siis vaadata koos lapsega neid pilte, ning mingite esemete olemasolul, tagada nende säilitamine. Kui on võimalik bioloogilise perega suhelda, siis saab nendega konsulteerida vanemlikel teemadel, uurida milline on lapse lemmiktoit või milliseid mänguasju ta eelistab.

Joonis 5. Suhte hoidmine päritoluperega (Rääk & Linnas, 2022)

Isegi tihedam seire süsteem ei pruugi olla abiks, kuna peljatakse oma muredest rääkida. KOV spetsialisti kõrval võiks olla veel keegi neutraalne spetsialist, kelle poole lapsevanemad saaksid oma muredega pöörduda. Kuna lapsendajaperel tekivad tavalise pere õigused ja kohustused, siis ei soovi lapsendajapered üldjuhul, et nende ellu sekkutakse, kuid nad vajavad spetsialisti, kelle poole nad saaksid pöörduda oma muredega. See spetsialist saaks suunata pere vajalikele teenustele. (Nuiamäe, Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise seiresüsteem, 30.03.2021)

3.2 Lapsendamise psühholoogilised aspektid

Nagu juba enne sai mainitud, on lapsendamine keeruline protsess nii lapsendatavale kui ka lapsendajale. Kuna selles olukorras on laps siiski haavatavamas seisus kuna tema psüühika on nõrgem, siis tasub jälgida, kuidas lapsendamine tema heaolu mõjutab. Seetõttu peab lapsendamise protsess toimuma pädevate spetsialistide abiga.

See on aga järgmine probleem. Eestis on suur puudus erialastest spetsialistidest, kes oskavad aidata pere just lapsendamisega seotud probleemidega. Kui lapsega tegeleb ebapädev

spetsialist, siis võib see kahjustada lapse vaimset tervist, mida on väga keeruline hiljem taastada. (Tensbek, 2011)

Psühholoogiliste probleemide all võivad kannatada ka lapsendajad. Kui pere on väga kaua oodanud last, see pikaleveninud protsess võib tekitada nendes ebareaalset ootust ja lootust seoses uue pereliikmega. Nad võivad pettuda, kuna ootasid kiiremat kontaktloomist ja kiindumussuhte tekkimist. Kui see protsess kulgeb oodatust aeglasemalt ja raskemalt, siis võib see värsketes vanemates tekitada stressi ja endaga rahulolematust. Nad võivad olla segaduses ka sellest, et tunnevad lapsendatu vastu pahameelt (Puusepp, 2013). Selle jaoks, et lapsevanemad ei langeks depressiooni on neil vaja tugivõrgustikku. Hea kui neil on olemas toetav perekond või sõbrad. Kuid tihti on sellest vähe ja tuleb pöörduda spetsialisti poole.

3.3 Perede toetamine ja tugisüsteemid

Lähtudes süsteemiteooriast, kui ühes süsteemis kaob sünergia, siis appi saavad tulla teised süsteemid. Kui lapsendaja pere puutub kokku tema jaoks uue olukorraga, siis on väga oluline, et oleks olemas professionaalne tugivõrgustik, et pere saaks õigeaegselt abi.

Pere toetamiseks on olemas erinevad tugiteenused. Need teenused on mõeldud hooldus-, eestkostes- ja lapsendajaperedele, et pakkuda neile mitmekülgset toetust ja kindlustunnet. On olemas järgmised teenused (Asendushoolduse tugiteenused, 2022):

1. Peretoe teenus

Perele antakse konkreetne kontaktisik (peretoeaja), kes suhtleb perega, hoiab end kursis nende probleemide ja toimetulekuga, nõustab ja toetab neid. Aastal 2022 pakutakse peretoe teenust kahel viisil – pere kohanemise toetamiseks ja vajaduspõhiseks pere toetamiseks. Esimest osutatakse ühe aasta jooksul alates uue lapse perre tulekust, sellega võib alustada üks kuu enne lapse perre tulekut. Teist varianti pakutakse siis kui perel on tekkinud raskused pärast lapse viibimist peres kauem kui üks aasta.

2. Psühholoogiline nõustamine

Teenust aitab lahendada lapse kasvatamisega seotud probleeme. Annab lapsevanematele võimaluse saada professionaalset nõu.

3. Mentorlus

Kogemusnõustaja teenus. Lapsevanemad saavad suhelda inimesega, kes on läbinud nendega sarnase teekonna ja oskab anda nõu lähtuvalt oma kogemusest. Mentorid on läbinud vastava koolituse.

4. Tugigrupid

Tugigrupid annavad võimaluse peredel omavahel kohtuda, jagada kogemusi, arutada murekohti. Tugigrupid on olemas igas maakonnas, samuti ka veebipõhiselt.

5. Telefoni- ja internetinõustamine

Seda nõustamist viivad läbi Sotsiaalkindlustusameti spetsialistid.

Kõik lapsendajad peavad läbima ka PRIDE koolituse, mis on suunatud sellele, et valmistada perekond ette võimalikeks raskusteks.

Kuna lapse perre tulemisega paljud raskused alles hakkavad, siis lisaks PRIDE-i eelkoolitusele on olemas ka PRIDE-i põhikoolitus, mis on suunatud nendele peredele, kes juba kasvatavad teistest vanematest sündinud last. PRIDE-i põhikoolitused on praktilisema sisuga ning nende koostamisel lähtutakse perede tagasisidest. Pered ei pea osalema kõigis koolituse moodulites, vaid võivad valida endale huvi pakkuvad moodulid nimekirjast (Heinsaar, kuupäev puudub):

- teismelise mõistmine ja toetamine;
- lapse vaimne tervis;
- positiivne vanemlus;
- lapse areng ja kiindumus;
- väärkoheldud lapse toetamine;
- lapse päritolu toetamine;
- peres olemasolevate laste toetamine uue lapse perre lisandumisel;
- vanema toimetuleku toetamine.

Nendel koolitustel saavad lapsevanemad arendada oma teadmisi ja oskusi. Need koolitused aitavad lapsevanematel keeruliste olukordadega toime tulla ja mitte tunda end üksi jäetuna.

Erinevaid nõustamisi ja koolitusi viivad Eestis läbi erinevad tugioorganisatsioonid. Nende organisatsioonide veebilehtedelt on võimalik saada infot erinevate koolituste kohta, samuti on seal olemas tugiteenuseid osutavate isikute kontaktid. Nendelt veebilehtedelt leiavad

kasu vanemad erinevaid artikleid, raamatuid ja infovoldikuid, mis sisaldavad kasulikku infot nii lapsendada soovivatele isikutele, kui ka nendele, kelle peres juba kasvab teistest vanematest sündinud laps.

Organisatsioonide nimekiri:

- MTÜ Oma Pere ja SOS Lasteküla Eesti;
- MTÜ Igale Lapsele Pere;
- MTÜ Teadlik Lapsevanem;
- Tallinna Lastekodu.

Nende organisatsioonidega saavad lapsevanemad ühendust võtta ja koostööd teha selle jaoks, et tagada lapse heaolu uues peres ning tulla toime vanemlusega seotud raskustega.

Tugisüsteem on väga oluline, eriti kui tegu on nii keerulise protsessiga nagu lapsendamine. Enamjaolt on need lapsed juba traumakogemusega, ning erinevad tugisüsteemid aitavad lapsendajatel neid paremini mõista ja toeks olla.

4 LÕPUTÖÖ METOODIKA JA VALIM

Lõputöö eesmärgiks on lapsendamisega tegelevate spetsialistide abiga analüüsida lapsendamise protsessi ja sellega seotud keerukusi. Toetudes statistika andmetele on näha, et asendushooldusteenusel viibib palju lapsi, samuti on palju neid peresid, kes ootavad järjekorras, et lapsendada laps, kuid lapsi jõuab uude perre protsentuaalselt väga vähe. Lõputöö käigus selgitab autor välja, mis on selle põhjused. Uuring on läbi viidud kvalitatiivsel meetodil.

Urie Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemi teooriat kasutatakse maailmas lapse heaolu ja ka perekondade heaolu uurimiseks. See teooria näitab, kuidas erinevad perekonda ümbritsevad süsteemid mõjutavad seda ja toetavad selle toimimist (Bronfenbrenner, International Encyclopedia of Education, 1994). Seetõttu on see teooria sobilik, et uurida lapsendamise protsessi. Kuna inimest juhib selles elus motivatsioon, siis teiseks teooriaks valis autor Abraham Maslow teooria.

4.1 Lõputöö eesmärk ja ülesanded

Teema olulisus seisneb selles, et iga inimese põhivajaduste hulka kuulub armastus- ja kuuluvusevajadus. Lastekaitse seaduse järgi on igal lapsel õigus heaolule, õigus vanematele ja hooldamisele vanemate poolt (Lastekaitse seadus, 19.11.2014; viimati muudetud 01.01.2019). Statistika aga näitab, et Eestis viibib asendus- ja perekodus 762 last. Sobivaks lapsendaja pereks oli aasta 2022 lõpuks hinnatud 78 pere, kuid perre oli paigutatud vaid 20 last. (Tammeleht & Oja, 26.01.2023) See statistika tõestab selle lõputöö asjakohasust.

Lõputöö eesmärgiks on lapsendamisega tegelevate spetsialistide abiga analüüsida lapsendamise protsessi Eestis ja sellega seotud keerukusi. Eesmärgi saavutamiseks olid püstitatud järgmised lõputöö ülesanded:

- analüüsida takistusi, millega puutuvad kokku lapsendada soovivad isikud;
- analüüsida protsessi keerukust võrreldes nendega, kes lapsendavad kahekesi;
- saada ülevaate faktoritest, mis tõstaksid üksinda lapsendada sooviva isiku võimalusi lapsendada;
- analüüsida kohalike omavalitsuste rolli lapsendamise protsessis.

Selline analüüs annaks ülevaate sellest, millises seisus ja kuidas toimib Eestis asendushoolduse süsteem, ning võimaldaks leida põhjused, miks asendushooldusel viibivatest lastest ainult vähesed leiavad tee uude perekonda.

Iga lapsevanema kohustus on luua oma lapsele parim võimalik kasvukeskkond (Laste ja noorte õigused ja kohustused, 2023). Kui mingil põhjusel ei saa laps oma sünniperes kasvada, siis leitakse talle võimalus kasvada asendushooldusel. Lähtuvalt lapse huvidest peetakse parimaks asendushoolduse vormiks perepõhist asendushooldust, kuid praktika näitab, et enamus lapsi viibib institutsionaalsel ehk asutusepõhisel asendushooldusel. (Asendushooldus ja kasuvanemlus, 27.03.2023)

Lõputöö käigus soovib autor välja selgitada, millistel põhjustel jõuab perepõhisele asendushooldusele võrdlemisi vähe lapsi.

4.2 Empiirilise uuringu meetod

Empiirilist uuringut viiakse läbi mingi teadusliku probleemi lahendamiseks või uurimusküsimusele vastuse leidmiseks. (Andmete kogumise meetodid, kuupäev puudub)

Empiirilises uuringus on kaks tähtsat etappi (Andmete kogumise meetodid, kuupäev puudub):

1. uuringute kirjeldus, andmete kogumise ja töötlemise meetodid;
2. uurimise käigus saadud tulemused ning neist tehtud järeldused ja üldistused

Uuringu läbiviimiseks kasutas autor kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivse meetodi puhul püütakse näha probleemi tervikpilti, mõista seda sügavuti. (Virkus, Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid, 2010)

Kvalitatiivse uurimuse tunnusteks on (Tinn, 25.10.2019):

- objekti uuritakse võimalikult tervikuna;
- lähtumine uurimisküsimustest;
- teadmiste kogumise instrumendina eelistatakse üldiselt inimest;
- oluline ilmneb uuringu käigus;
- uurimiskava muutub töö käigus;
- kvalitatiivses uurimuses on oluline keel, seaduspärasused, tähendused, uuritava perspektiiv, refleksioon.

Kvalitatiivse uuringu puhul ei ole statistilised andmed olulised, keskendutakse intervjuueeritava perspektiivi ja kogemuse mõistmisele. (Tinn, 25.10.2019)

4.3 Valim

Eesmärgi täitmiseks moodustati valim. Autor viis läbi intervjuud seitsme Sotsiaalkindlustusameti spetsialistiga. Intervjuueeritavad olid leitud Sotsiaalkindlustusameti veebilehe kaudu. Valimis on esindatud kõikide Eesti maakondade Sotsiaalkindlustusameti spetsialiste.

Autor ei ole intervjuueeritavatega isiklikult tuttav. Neile sai tutvustatud lõputöö teemat ja küsitud nõusolekut intervjuude salvestamiseks, ning selgitatud, et töös tagatakse konfidentsiaalsus. Konfidentsiaalsuse tagamiseks ei märgita töös ametnike nimesid ja ka ametit. Neid tsiteerides kasutab autor koode S1, S2, jne, kus S täht tähistab spetsialisti ja number intervjuueeritava järjekorda.

4.4 Andmekogumise meetod

Andmete kogumiseks kasutas autor poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuude tegemiseks kasutati Interneti keskkonda. Kõikide osapoolte mugavuse tagamiseks viidi intervjuud läbi Google Meet keskkonnas. See võimaldas nii töö autoril, kui ka Sotsiaalkindlustusameti spetsialistidel paindlikumalt aega planeerida ning tagas selle, et kõik intervjuud said tehtud. Kõik intervjuud olid läbiviidud aasta 2023 veebruari kuus.

Uurimisvahendiks on poolstruktureeritud intervjuu (Lisa 1). Intervjuude läbiviimiseks oli koostatud kava, mis koosnes kümnest küsimusest, kuid intervjuude käigus küsimuste järjekord ja sõnastus võisid muutuda (Virkus, 2016). See meetod andis võimaluse Sotsiaalkindlustuseameti spetsialistidel vastata küsimustele ja arutleda etteantud teemal, lõputöö autor sai vajaduse korral intervjuueeritavat suunata teema juurde tagasi.

Kõik intervjuud lindistati telefoni abil, Sotsiaalkindlustusameti spetsialiste oli sellest teavitatud ja nende nõusolek saadud. Salvestusi kasutati ainult analüüsi läbiviimise eesmärgil.

Uurimuse protsess etappidena nägi välja selline:

- intervjuu küsimuste ettevalmistamine;

- Sotsiaalkindlustusameti spetsialistidele meilide saatmine intervjuu sooviga ja lühikirjeldusega;
- intervjuueeritavatega intervjuu päeva ja kellaaja kokku leppimine;
- intervjuu;
- andmete kogumine;
- intervjuude töötlemine;
- andmete analüüs.

Andmete kogumine võttis aega ühe nädala, kõik intervjuud said tehtud ühe nädala raames, 1-2 intervjuud päevas.

4.5 Andmeanalüüs

Andmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. See meetod võimaldab pöörata tähelepanu teksti olulistele tähendustele. See meetod lubab analüüsida ka ridade vahel peidetud sisu. Kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul ei oma tähtsust matemaatilised andmed, vaid pööratakse rohkem tähelepanu uurimisküsimuste seisukohast olulistele aspektidele. (Kalmus, Masso, & Linno, 2015)

Andmeanalüüsi tegemiseks kuulas autor läbi kõik salvestatud intervjuud ning pani kõik detailselt kirja. Seejärel autor võrdles kõikide intervjuueeritavate vastuseid ja märkis ära sarnasused ja erinevuse, ning pani need eraldi kirja.

Saadud andmed analüüsiti ja seostati Urie Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooriaga ja Maslow motivatsiooniteooriaga.

Selline meetod andis võimaluse leida korrapärasused, mis aitaksid leida vastuseid uurimisülesannetele ja täita lõputöö eesmärki.

5 UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS

Käesolev peatükk annab vastused lõputöös püstitatud küsimustele. Antud töö teoreetiliseks aluseks on Urie Bronfenbrenneri süsteemiteooria ja Maslow motivatsiooniteooria. Analüüsi käigus on kasutatud tsitaate intervjuudest. Tsitaadid on tekstis välja toodud järgmiselt : /.../ „

5.1 Lapsendajate motivatsioon lapsendamiseks

Analüüsi tulemused näitavad, et Sotsiaalkindlustusameti poole pöördutakse rohkem lapsendamise sooviga kui asenduspere pakkumise sooviga. Lõputöö eesmärges seades oli töö autoril arvamus, et lapsendamise sooviga pöördutakse vähem. Selline arvamus tekkis toetudes statistika andmetele. Statistika näitab, et lapsendatud laste arv aastal 2022 oli vaid 20, samas asendushooldusel viibis üle 800 lapse (Tammeleht & Oja, 26.01.2023). Analüüsi käigus aga selgus, et paljud pered ja ka üksikisikud pöörduvad Sotsiaalkindlustusameti poole eelkõige lapsendamise sooviga.

/.../„See siiras soov saada lapsevanemaks ja omada seda last igaveseks, tunda seda, et ta on minu oma, seda saab ainult lapsendamise käigus. Just seetõttu on lapsendajaid rohkem, asenduspere peab olema valmis, et laps naaseb oma bioloogilisse perre.“/.../ (S1)

Selle tsitaadi põhjal on väga hästi näha, et paljude lapsendajate jaoks on põhiliseks motivatsiooniks soov saada lapsevanemaks. Kõik küsitletud spetsialistid töid välja, et just see põhjus on kõige sagedasem, mis ajendab lapsendama. Selline soov pakkuda kellelegi hoolt ja armastust vastab Maslow motivatsiooniteooriale. Üks põhilisi vajadusi on turvalisusevajadus. Seda turvatunnet otsivadki lapsevanemad, kes soovivad, et laps oleks alati nendega ja puuduks võimalus, et ta naaseb päritoluperekonda. See on loomulik soov, eriti kui võtta arvesse, et lapsendada soovivad enamjaolt need inimesed, kellel puudub võimalus bioloogilisi lapsi saada. Kui inimesel on olemas kodu, stabiilne sissetulek, tema esmaste tasandite vajadused on rahuldatud, siis tekib inimesel armastuse ja kuuluvuse vajadus ja soov pakkuda kellelegi armastust ja turvatunnet. (Vatsar, Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3, 25.04.2018)

Kui bioloogiliselt on võimatu lapsi saada, siis kasutatakse riigi poolt loodud süsteeme. Urie Bronfenbrenneri süsteemiteooria viitab sellele, et erinevate süsteemide koostööst sõltub laste ja perede heaolu. (Bronfenbrenner, International Encyclopedia of Education, 1994) Antud juhul

kohalik omavalitsus, kohtusüsteem, Sotsiaalkindlustusamet ja lapsendada sooviv pere peavad tegema koostööd, et protsess oleks edukas.

Selle jaoks, et süsteemid saaksid omavahel toimida, peab ühe mikrosüsteemi sees olema sünergia. Ametnike sõnul juhtub tihti ka seda, et inimesed pöörduvad lapsendamise sooviga ainult seetõttu, et nad ei tea asenduspere pakkumise võimalusest.

/.../, Üks põhjus võib olla selles, et inimesed lihtsalt ei tea, et kui nad soovivad saada last, siis nad arvavadki, et lapsendamine on ainus võimalus. See on kindlasti üks põhjus, miks esialgu pöördutakse just lapsendamise sooviga. “/.../ (S4)

Aastatega on Eestis inimeste teadlikkus tõusnud. Sotsiaalkindlustusamet teeb omalt poolt teavitustööd, erinevaid teavitusüritusi ja kampaaniaid. Kuid paljud pered kõhklevad, kas asenduspere on nende jaoks.

Sotsiaalkindlustusameti spetsialistide sõnul oleks väga palju abi ka sellest kui teavitustööd teeksid ka kohalikud omavalitsused, et inimesed muudaksid oma suhtumist vanemate hoolitsuseta jäänud lastesse. On tähtis, et inimesed saaksid aru, et need lapsed on siin samas meie ümber, mitte kusagil kaugel. See probleem puudutab otseselt meid kõiki. Kui teadlikkus oleks suurem, siis oleks tõenäoliselt lihtsam seda probleemi lahendada, rohkem lapsi jõuaksid asenduspereadesse või lapsendamisele.

Selline koostöö vastaks Urie Bronfenbrenneri süsteemiteooriale. Kui kõik süsteemid töötavad koos, siis see mõjutab kõige paremini inimeste heaolu. (Махнач, 2014)

Kohalikud omavalitsused on väga erinevad. Väikestes omavalitsustes napib ressursse. Kuid kõige tähtsam on lastega kokku puutuvate spetsialistide suhtumine. ÜRO lapse õiguste konventsiooni suuniste kohaselt peavad lastega tegelevad spetsialistid lähtuma alati lapse huvides, see hõlmab enda alla ka seda, et vastavates teenistustes on piisavalt spetsialiste. (Lapse õiguste konventsioon, 26.09.1991)

Vähene informeeritus võib olla seotud ka sellega, et spetsialiste napib ja olemasolevad spetsialistid on ülekoormatud, läbipõlenud ja kurnatud. Aastal 2019 oli lastekaitsetöötajate seas korraldatud uuring, mille käigus selgus, et nad vajaksid oma töö kvaliteedi tõstmiseks rohkem aega, et tegeleda konkreetse juhtumiga, töömahu vähendamist ning suuremat arvu spetsialiste. (Saar, 28.09.2019)

Tihti juhtub nii, et olles mõned aastad lapsendajate registris, otsustab paar, et nad on valmis ka hoolduspere pakkuma. Lapsele sobiva pere leidmine võib võtta aega, kuna lähtutakse lapse huvidest ning lapsendamiseks vabu lapsi on võrdlemisi vähe (Sotsiaalkindlustusamet).

Samuti muutub inimeste mõtlemisviis peale PRIDE koolituse läbimist, siis saadakse ka tihti aru, et hoolduspere on hea võimalus kinkida armastust ja muuta kellegi elu paremaks. Maslow motivatsiooniteooria järgi saabub inimesel elus selline etapp, kui ta soovib tunnustust ja eneseteostust (Vatsar, Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3, 25.04.2018). Bioloogiliste vanemate hooleta jäänud lastele pere pakkumine rahuldab nende mõlema taseme vajadusi. Ühiskonna poolt saab selline inimene kindlasti tunnustust ja samuti ta tunneb, et on kellegi maailma muutnud ja midagi väga suurt siin elus ära teinud.

Kuid on ka neid, kes tulevad väga konkreetse sooviga lapsendada. 99% juhtumitest on need pered, kes ei saa oma bioloogilisi lapsi.

Kui hooldusperedele väga suureks tingimuseks on see, et laps peab saama suhelda oma bioloogiliste vanematega, siis inimesed, kellel ei ole võimalik bioloogiliselt lapsi saada, ei ole valmis sellist sammu astuma.

/.../, „Lapsendajaid väga selgelt eristab see, et kui hooldusperel on võimalus, küll väike, aga siiski, et bioloogiline pere võtab end kokku, paranevad, tervenevad, võtavad kõik abi vastu, et see laps naaseb oma bioloogilisse perre, siis lapsendajad on sellise isegi õhkõrna võimaluse täiesti välistanud enda jaoks.“ /.../ (S1)

Intervjuude käigus selgus, et kõige mõjuvam põhjus, miks tullakse lapsendada, on lastetus, ehk inimesed ei saa bioloogilisi lapsi. Teine põhjus on see, et soovitakse kellegi maailma päästa, pakkuda lapsele hoolt ja armastust, isegi kui enda peres juba on lapsed olemas. Ning kolmas põhjus, mille spetsialistid välja tõid, on see, et lapsendada tullakse kui oma bioloogilised lapsed on juba suured, aga perel on võimalus ja soov pakkuda kellelegi hoolt ja armastust.

5.2 Lapsendamisega seotud keerukused

Lapsendamisega seotud keerukuste puhul võib rääkida kahest erinevast grupidist. Esmased raskused on need, millega lapsendajad puutuvad kokku enne kui on lapsendamise protsessi läbi teinud. Ja teiste raskustega puutuvad inimesed kokku juba siis kui laps on nende perre jõudnud.

Statistika näitab, et Eestis viibib asendus- ja perekodus 762 last. Sobivaks lapsendaja pereks oli aasta 2022 lõpuks hinnatud 78 pere, kuid perre oli lapsendatud vaid 20 last. (Tammeleht & Oja, 26.01.2023) Intervjuude käigus selgus sellise statistika põhjus. Samuti aitas intervjuude analüüsimine välja selgitada keerukused, millega puutuvad lapsendajad kõige rohkem kokku.

Sellel, et asendushooldusel viibib palju lapsi, aga lapsendamise protsent on väike, on kaks põhjust.

Esimene põhjus on juriidiline. Lapsendada saab vaid seda last, kes on orb või kelle vanematelt on hooldusõigus täielikult ära võetud. Sotsiaalkindlustusameti spetsialistide sõnul on selliseid lapsi väga vähe.

/.../, „Kui juhtub selline olukord, et laps oma bioloogilises peres kasvada ei saa, siis suhtlus oma bioloogilise perega jääb alles. Isegi kui ta on asendushooldusteenusel (perekodus, asenduskodus, hooldusperes) tal on õigus ja võimalus suhelda oma bioloogilise ema või isaga, või mõlemaga.“ /.../ (S2)

Kui laps eraldatakse perest, siis üldjuhul jääb bioloogilistele vanematele piiratud hooldusõigus, mis tähendab, et see laps ei ole lapsendamiseks vaba. Teda saab küll paigutada hooldusperre, kuid siis jääb alati see võimalus, et bioloogilised vanemad saavad oma probleemidest jagu ja laps naaseb päritoluperekonda.

Eesti kohtupraktika on ka selline, et pigem hooldusõigust täielikult ära ei võeta. Bioloogilistele vanematele antakse väga palju võimalusi oma elustiili muuta. Isegi kui lapsevanematel on tõsised vaimse tervisega seotud probleemid, millest on täielikult võimatu jagu saada, jääb neile piiratud hooldusõigus, ehk siis laps jääb asendushooldusteenusele kuni täisealiseks saamiseni.

/.../, „Kohtupraktika on läinud ka sinna poole, et hooldusõigust täielikult ära ei võeta. See on pigem erand. Võetakse osaliselt ära, lapsevanematele antakse rohkem võimalusi. Lapsendamine on Eestis languse trendis.“ /.../ (S5)

Teiseks suuremaks põhjuseks töid Sotsiaalkindlustusameti spetsialistid välja selle, et paljud lapsed, kes satuvad asendushooldusteenusele jäävadki sinna. Enamikul juhtudel jääb see selle taha, et kohalikud omavalitsused ei vaata korduvalt lapse staatust üle. Laps võib aastaid elada asendus- või perekodus, tal võib side bioloogilise vanemaga olla selle aja peale juba täielikult kadunud, kuid kohalikud omavalitsused ei tee korduvat pöördumist kohtusse, et vanemlikud õigused täielikult ära võtta ja anda lapsele võimalus minna uude perre. Siin on ka teine

murekoht, selleks hetkeks kui kohalik omavalitsus otsustab lapse staatus üle vaadata, on laps juba nii vana, et teda ei taheta lapsendada, kuna suurem osa lapsendajaid eelistavad siiski beebisid ja väiksemaid lapsi. Kui kõik süsteemid toimiksid koostöös, siis oleks see protsess kiirem ja lapsed leiaksid kiiremini tee uude perre. (Махнач, 2014)

Nagu juba eelnevalt sai mainitud võib sellise tendentsi põhjuseks olla spetsialistide puudus või nende ülekoormatus, mille tõttu nad ei jõua süveneda igasse juhtumisse.

Eesti lastekaitsetöötajad tõid välja, et selleks, et teha oma tööd kvaliteetsemalt on neil vaja toetavat töökeskkonda, mõistvat juhatust, häid kolleege ja tugiteenuseid. (Saar, 28.09.2019)

Sotsiaalkindlustusameti spetsialistide sõnul, ei sooviks nad kohalike omavalitsusi süüdistada, kuid näevad väga tihti sellist olukorda, kui laps jääb aastateks asendus- või perekodusse. Spetsialistide sõnul lastekaitsetöötajate eesmärgiks ei saa ja ei tohigi olla laste eraldamine perest, kuid kui laps on juba sattunud asendushooldusteenusele, siis võiks talle tagada perepõhise asendushoolduse, ning kui päritoluperekond lapse vastu huvi ei tunne, siis oleks õige ta lapsendamisele suunata, kuid seda tehakse siiski harva.

Sotsiaalhoolekande seaduse järgi on kohalik omavalitsus asendushooldusteenuse korraldamisel kohustatud külastama last vähemalt kaks korda aastas, et hinnata tema heaolu ja tagada lapsele tema õigused (Sotsiaalhoolekande seadus, 01.02.2023) . Nende õiguste hulka kuulub ka see, et lapse kõige parem kasvukeskkond on perekond, seetõttu peaks lapse huvides võimalikult kiiresti leidma lapsele sobiv hoolduspere või lapsendaja pere, kui lapse bioloogilistel vanematel on hooldusõigus ära võetud.

Urie Bronfenbrenneri süsteemiteooria järgi lapse heaolu tagamiseks peaksid kõik teda ümbritsevad süsteemid toimima koostöös, kui seda ei ole, siis lapse heaolu kannatab. Intervjuudest selgub, et Eestis koostöö kohalike omavalitsuste, kohtusüsteemi ja pere vahel tihti puudub.

Intervjuude käigus selgus ka see, et asenduskodud ei ole huvitatud sellest, et lapsed läheksid hooldusperedesse või et neid lapsendatakse, kuna siis jääb asenduskodu pearahast ilma. Põhjendatakse aga neid otsuseid hoopis sellega, et laps on asenduskodus juba kohanenud, tal on seal sõbrad ja tuttav turvaline keskkond. Mingil määral see vastab ka tõe, kuid asenduskodud ei tohiks siiski eelistada asutusepõhist hooldust, kuna lapse jaoks parim kasvukeskkond on pere ja seetõttu eelistama peaks perepõhist hooldust.

Siinkohal võib taas märgata süsteemist tulenevat probleemi ja erinevate last ümbritsevate süsteemide puudulikkust koostöös.

Eraldi seisva probleemina võib välja tuua ka lapsendajate ootused.

Tihti lapsendajad tulevad väga kindla visiooniga, millist last nad soovivad. Nende kriteeriumite hulka kuulub lapse vanus ja sugu. Tavaliselt soovitakse lapsendada imikut. Lapsendajad arvavad, et siis on see laps puhas leht, ta ei ole veel jõudnud saada nii suurt traumat oma bioloogilistelt vanematelt. Märgatavalt vähenevad lapsendamise võimalused nendel lastel, kes on jõudnud teismelisikku.

/.../ „Neil on ikkagi mingid konkreetsed ootused. Kas see võiks olla ainult vastsündinud või võib olla veidi vanem. Mõnel on ka ootused iseloomu osas. Seda harvem, aga tuleb ette. Eks see kipub nii olema, et pere ootab nõ pere nägu last.“ (S4)

Mis puudutab sugu, siis ametnikud märkasid, et väga tihti otsitakse poistele peresid, aga lapsendajad soovivad lapsendada hoopiski tüdrukuid. Soolised eelistused on tihemini nendel peredel, kellel on vähemalt üks laps juba olemas.

/.../ „Ja pigem on nii, et me otsime peresid koguaeg poistele. Aga lapsendajad soovivad tihti just tüdrukuid.“ /.../ (S6)

Muidugi soovivad lapsendajad, et laps oleks terve. Ollakse valmis isegi mingiks füüsiliseks puudeks, kuid vaimselt soovitakse tervet last. Kahjuks on tihti nii, et nendel lastel, keda saab lapsendada, on pigem vaimne puue või FAS sündroom (Riley & Thomas, 2016).

/.../ „Meil on pigem see, et bioloogilistel vanematel on vaimse tervise häired, psüühika häired ja kellel on ka täiesti vaimupuue, nad ise on kohaliku omavalitsuse eestkostel, nende teovõime on piiratud. Aina vähem on narkootilistest ainetest sõltuvust, mida kardetakse, aga aina rohkem on alkoholisõltuvust. Me tihti otsime FAS sündroomiga lapsele peret.“ /.../ (S4)

Sellisteks raskusteks ei ole lapsendaja pered tihti valmis. Seetõttu paljud ei jõua avalduseni, kui esmavestluse käigus saavad info selle kohta, millised lapsed tegelikult perekonda vajavad.

Kui vaadata seda Urie Bronfenbrenneri ja Maslow teooriate valguses, siis võib märgata, et inimesed soovivad kuuluda mingisugusesse gruppi või süsteemi. Igal süsteemil ja grupil on oma kirjutamata reeglid (Махнач, 2014). Ja kui keegi ei vasta nendele reeglitele, siis ta sellesse

süsteemi kuuluda ei saa. See on ilmselt üks põhjustest, mis takistab ka vaimse tervise häiretega lapse lapsendamist. Paljud pered, kes võtavad ette lapsendamise protsessi, on ise edukad ja nende ümber on sellised inimesed. Aga vaimse tervise häiretega laps ei sobiks sellisesse süsteemi.

Lapsendamise protsess on Eestis organiseeritud väga detailselt ja etapiviisiliselt, selle käigus väga palju raskusi ei teki, kuna igal etapil on abiks spetsialistid. Protsessiga peab lihtsalt kaasa minema, olema motiveeritud ja valmis koostööks. Raskused võivad ilmnema hakata kui laps saabub perre.

/.../, „Ega enne kui laps perre jõuab on kõik ju hästi. Pered on õnnelikud, nad ootavad, millal laps jõuab. Siis neid keerukusi ei esine. Keerukused tulevad siis kui laps jõuab perre.“ /.../ (S3)

Kui laps on vanem kui vastsündinu, siis esimese etapina sõlmitakse hoolduspere leping, et olla kindel, et lapsel on antud peres heaolu tagatud, ning alles seejärel astutakse lapsendamise protsessi.

Hoolduspere etapil võib olla vajalik bioloogiliste vanematega suhtlemine. See võib osutuda proovikiviks lapsendajate jaoks. Nemad tahaksid olla ainsad selle lapse elus, võimalikult kiiresti hakata elama tavaliselt pereelu.

Kui laps on juba peres, siis kõige sagedamini ei olda valmis selleks, et lapsel on traumakogemus. Sellest räägitakse ja valmistatakse peret ette, kuid teoorias on kõik alati lihtsam.

/.../, „Me ei tea isegi imiku puhul, kuidas ta ema kõhus kasvas, kuidas ta sai seal traumeeritud, kas teda taheti või mitte, kas ema oli jälgimisel või ei olnud, see kõik väljendub lapse käitumises, kas ta on ärevil, apaatne.“ /.../ (S1)

Uue pere loomine on stressiolukord nii lapsele, kui ka lapsendajatele. Lapsendajad ise peavad hakkama oma elu muutma, loobuma tavarutiinidest, arvestama uue pereliikmega.

Traumakogemus ei pruugi avalduda kohe, kuid kui laps saab teismeliseks, siis tavaliselt tuleb probleeme juurde. Lapsel võivad olla kiindumushäired. Selle kõigega peab pere silmitsi seisma. Esimeseks aastaks ja ka edaspidiseks on lapsendajatel olemas perementor ning peretoe teenus. Need meetmed aitavad raskustega toime tulla.

Kahjuks kõik pered siiski ei tule toime. On üksikuid juhtumeid kui isegi lapsendatud lapsest loobutakse. Sotsiaalkindlustusametini need lood tihti ei jõua, kuna see protsess hakkab käima siis täpselt samamoodi nagu bioloogiliste vanemate puhul, sest lapsendaja ja lapsendatud lapse vahel tekivad samad õigused ja kohustused, nagu bioloogilistel vanematel ja lapsel. Üks juhtum, mida töö autoriga jagati, näitab väga ilmekalt, millistele raskustele vahepeal lapsendajad vastu ei pea.

/.../, „Pere tuli oma 9-aastase pojaga ja poeg oli kommi varastanud. Ja seal kõigi ees, komisjonis on seitse inimest, ütles see ema lapse kuuldes, et lapsendasime su kolm aastat tagasi ja mõtlesime, et saame normaalse lapse, aga sa oled kommi varastanud. Ja mõne kuu pärast jõudsid nad lastekaitse spetsialisti juurde ja ütlesid, et nad soovivad sellest lapsest loobuda. Ja ta läkski asendushooldusele tagasi.“/.../ (S7)

Peredel on teatud ootused lapse suhtes ja miksiki pärast on nii, et kui see on lapsendatud laps, siis nõutakse isegi natuke rohkem, andestatakse natuke vähem kui oma bioloogilisele lapsele.

/.../, „Vahel on juhtunud ka nii, et laps tuleb perre imikuna, siis ongi probleeme vähem, aga siis kui laps jõuab teismeliseks, siis hakkavad tulema probleemid. Ja sellistel traumakogemusega lastel ongi puberteet keerulisem. Bioloogiline laps võib ka väga keeruline olla, aga miksiki pärast tuleb just sellel hetkel meelde, et see keeruline laps on veel lapsendatud laps ka.“/.../ (S3)

Kuigi Maslow teooria järgi on armastus üks inimese põhivajadusi, siis vahepeal on lapsendajatel keeruline toime tulla lapse traumakogemusega ja ainult armastusest ei piisa. Kui sellisel perel on hea tugivõrgustik või nad julgevad ja oskavad kasutada erinevate tugisüsteemide abi, siis sellist olukorda, nagu kirjeldati eelnevates tsitaatides, ei tekiks.

5.3 Üksinda lapsendamine

Üheks uurimisülesandeks oli analüüsida keerukusi, millega puutub kokku üks lapsendada sooviv isik, ning faktoreid, mis tõstaksid tema võimalusi lapsendamisele. Seaduses on välja toodud, et lapsendada saab ka üksik elav isik, kuid praktikas on sellistest juhtumist vähem teada (Perekonnaseadus, 18.11.2009; viimati muudetud 01.07.2010).

Inimese soov kuuluda, armastada ja olla armastatud on üks baasvajadustest (Vatsar, Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3, 25.04.2018). See on üks põhjustest,

mis ajendab üksi elavaid inimesi lapsendama. Tänapäeval on palju edukaid üksikuid naisi, kes on suurema osa ajast pühendanud karjääri ehitamisele, kuid kui sellel alal on kõik õnnestunud, siis nad pöörduvad ikka rahuldumata baasvajaduse poole. Samuti on inimestel loomulik soov luua oma turvaline mikrosüsteem (Bronfenbrenner, The Ecology of Human Development, 1979). Lapsendamine on selliste inimeste jaoks hea lahendus, kui teisiti ei ole võimalik last saada.

Lapsendamise tingimused on üksinda lapsendajate jaoks samad. Nii üksinda lapsendajate, kui ka perede puhul jälgitakse hoolega tugivõrgustiku olemasolu. Eriti pööratakse sellele tähelepanu üksinda lapsendajate puhul.

/.../, Põhiline kaalutlemisfaktor, kui inimene saab üksi selle lapse, kellel on traumakogemus, kas ta saab hakkama. Sa pead 24/7 päevast päeva, kuust kuusse sellega tegelema. Kui ei ole tugivõrgustikku, et sa saaksid korraldada hinge tõmmata, kas sa saad päriselt hakkama. Või siiski on see risk lapse jaoks, et sa ühel hetkel murdud ja ei ole hea lapsendaja või hoolduspere. "/.../ (S2)

Tugivõrgustiku olemasolu on väga oluline nii üksinda lapsendajate puhul kui ka paaride puhul, kuid üksi lapsendajad on natuke suurem riskirühm.

Üksi lapsendada sooviva isiku jaoks on väga tähtsaks kriteeriumiks see, kas tema mikrosüsteem (sugulased, sõbrad), mesosüsteem (näiteks: tema töökoht) ja eksosüsteem (kohalik omavalitsus) teevad omavahel koostööd (Bronfenbrenner, The Ecology of Human Development, 1979). Kui selline potentsiaalne lapsevanem saab kohe töölt koju jääda ja pühenduda 100% lapsele, siis see on suureks plussiks Sotsiaalkindlustusameti silmis. Samuti kui sellel inimesel on võimalik kutsuda keegi endale appi, et ta saaks ka vahepeal hinge tõmmata (mis on väga oluline nii tema kui ka lapse vaimse tervise jaoks). Spetsialistide sõnul jälgitakse hoolega seda, kas tugivõrgustik on lähedal. Kui peaks juhtuma mõni kriitiline olukord, kas on kedagi, kes saaks koheselt appi tulla.

Ametnike praktikas on olnud juhtumeid kui paar arvas, et nende mõlema vanemad on nõus appi tulema, kuid kui laps perre tuli, siis oli olukord hoopis teine. Nende puhul oli risk lapse jaoks väiksem, kuna nad lapsendasid kahekesi. Üksi elava isiku puhul on risk suurem.

/.../, On olnud juhtumeid, kus paar räägib meile, et neil on mõlemalt poolt vanavanemad abiks, aga kui laps perre tuli, siis olid vanavanemad esimesed, kes ütlesid, et see on nii nõme laps, viige ta kohe tagasi. Siis nad pidid ikka lapsehoidja palkama. “/.../ (S4)

Selle jaoks, et selliseid riske miinimumini viia, tuuakse lapsendada soovijale vestluse käigus erinevaid konkreetseid situatsioone näiteks ja palutakse vastata, kuidas ta nendes olukordades käituks. See on oluline vestluse osa, nii saavad ametnikud ülevaate sellest, kas inimene on enda jaoks kõik läbi mõelnud ja on valmis seda last perre võtma.

Samuti pööratakse üksinda lapsendada soovijate puhul tähelepanu ka majanduslikule olukorrale. Kui inimene jääb lapsega koju, kas tal on piisavalt ressursse, et neid mõlemaid üleval pidada. Ametnike sõnul ei ole oluline, et lapsel oleks oma tuba, kuid on oluline, et lapsele oleks tagatud turvalisus ja privaatsus.

5.4 Kohalike omavalitsuste roll

Inimeste heaolu mõjutab väga palju makrosüsteem, mis koosneb seadustest, ühiskonnas kehtivatest kirjutamata reeglitest, normidest, kultuurilistest eripäradest, tavadest ja religioossetest vaadetest, samuti on oluline roll eksosüsteemil, mille alla kuuluvad ka kohalikud omavalitsused ja Sotsiaalkindlustusamet. (Махнач, 2014) Kui rääkida lapsendamisest, siis nendel süsteemidel on mingil määral juhtiv roll, kuna nende kaudu saavad lapsendaja ja lapsendatav kokku. Seetõttu on väga oluline, et need süsteemid toimiksid hästi ja teeksid ka omavahel koostööd. Intervjuude käigus joonistus välja tõsiasi, et tihti see koostöö ei ole nii sujuv.

Intervjuude käigus tuli välja, et tihti ei jõua asendushooldusteenusele paigutatud lapsed peredesse sellel põhjusel, et kohalikud omavalitsused ei ole lapse staatust mitu aastat üle kontrollinud, kuigi seaduse järgi on neil kohustus seda teha kaks korda aastas (Sotsiaalhoolekande seadus, 01.02.2023). Samuti isegi kui kohtus on antud negatiivne vastus hooldusõiguse täielikuks ära võtmiseks, on lastekaitsepspetsialistil õigus mõne aja pärast seda taas nõuda, kui ta näeb, et lapse bioloogilised vanemad ei ole midagi ära teinud, et olukord parandada ja laps perre tagasi saada. Kuid siin oleneb hästi palju lastekaitsepspetsialistist, kas tal on nii palju soovi, aega ja julgust, et selle protsessiga tegeleda.

Sotsiaalkindlustusameti spetsialistide sõnul ja ka lastekaitsetöötajate seas läbi viidud uuringust selgub, et selline olukord tekib lastekaitsetöötajate koormuse tõttu.

/.../,Paljudes KOVides on see, et on 1 või 2 lastekaitsetöötajat, kelle hallata on nii asendushooldus, kui ka abivajavad lapsed, ehk siis tõepoolest reaalne ressurss tegeleda pere leidmisega võib selle taha jääda.“/.../ (S6)

Lisaks sellele, et osades kohalikes omavalitsustes on vähe spetsialiste, kasvab iga aasta koormus. Paljud lastekaitsetöötajad seisavad silmitsi läbipõlemisega. (Saar, 28.09.2019)

Selle jaoks, et see süsteem toimiks, on vaja rohkem spetsiaaliste, et vähendada olemasolevate lastekaitsetöötajate töökoormust, et nad saaksid põhjalikumalt tegeleda iga juhtumiga. Lastekaitse on valdkond, millega peavad tegelema inimesed, kellel on missioonitunne ja soov aidata, kuid kui selle valdkonna palgad on madalad ja töökoormus liiga suur, siis kaob inimestel motivatsioon ära.

Selle jaoks, et rohkem lapsi jõuaks peredesse (hooldusperedesse või lapsendajaperedesse), on vaja ka rohkem teavitustööd. Ametnike sõnul ei ole lapsendamise „reklaamimine“ eetiline, kuna see on iga inimese individuaalne soov ja otsus. Kuid siiski on Sotsiaalkindlustusamet viimastel aastatel teinud rohkem teavitustööd, mis puudutab asendusperesid. Lisaks Sotsiaalkindlustusametile võiks teavitustööga tegeleda ka kohalikud omavalitsused.

Sotsiaalkindlustusameti ja kohalike omavalitsuste eesmärgiks ei ole lapse perest eraldamine, kuid kui laps juba viibib asendushooldusteenusel, siis parim keskkond on tema jaoks siiski perekond, olgu see siis hoolduspere või lapsendajapere. Kuid kahjuks jäävad paljud lapsed asendus- ja perekodudesse just seetõttu, et lastekaitse spetsialistid ei jõua nende juhtumitega korduvalt tegeleda.

Paljud spetsialistid rõhutasid ka teavitustöö olulisust ning märkisid, et see peab olema korraldatud väga delikaatselt.

/.../,Peab jõudma arusaamiseni, et need on meie lapsed, siin lähedal. Need ei ole mingisugused kellegi lapsed, vaid täitsa meie omad. Seda tunnet peab inimestes tekitama. Ma ei tea kas kohalikul omavalitsusel on see võim või seda peaks koolipingist alates õpetama.“/.../ (S4)

Tänapäeval võiks haridussüsteem ka jõuda selleni, et koolides rääkida asendushooldusest. Kui lastele ja noortele muutub juba varajases eas see mõte, et on olemas vanemliku hoolitsuseta jäänud lapsed ja neid saab aidata pakkudes neile pere, omaks, siis on tulevikus lootust, et meil tekib asendusperesid juurde või väheneb nende järgi vajadus, sellepärast, et asenduspere vajavaid lapsi jääb vähemaks.

Nagu selgus lastekaitsetöötajate seas korraldatud uuringust, ning seda märkisid ka Sotsiaalkindlustusameti spetsialistid, väga palju saaks ära teha ennetustööga. Palju abi oleks tugiteenustest. (Saar, 28.09.2019) Kui kohalikel omavalitsustel oleks piisavalt nii rahalisi kui ka inimressursse, siis saaks teha ennetustööd, ehk siis märgata neid peresid, kellel hakkavad tekkima raskused ja olla neile toeks, et lapsed saaksid jääda oma bioloogiliste vanemate juurde.

KOKKUVÕTE

Armastus ja turvatunne kuuluvad kõikide inimeste baasvajaduste hulka. Kui need vajadused on rahuldamata, siis ei mõtle inimesed enesearengust, karjäärist, eneseteostusest ja tunnustusvajadusest. Paljud leiavad armastuse ja turvatunde pere loomise kaudu. Klassikaliselt on lapsed tähtis perekonna osa. Kuid on juhtumeid kui inimesed ei ole võimelised bioloogiliselt lapsi saama. Siis on neil võimalik pakkuda hoolduspere või lapsendada laps.

Töö autor keskendus selles töös lapsendamise protsessile Eestis. Lapsendamine on keeruline ja aeganõudev protsess. Sellesse on kaasatud erinevad süsteemid, seetõttu autor võrdles lapsendamise protsessi Urie Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooriaga ja Maslow motivatsiooniteooriaga. Maslow teooria näitab kui suurt rolli mängib lapsendamise puhul motivatsioon, motivatsioon kinkida armastust ja turvatunnet ning saada tunnustust. Bronfenbrenneri teooria järgi peavad lapse heaolu tagamiseks kõik teda ümbritsevad süsteemid toimima koostöös.

Lõputöö eesmärgiks oli Sotsiaalkindlustusameti spetsialistide abiga analüüsida lapsendamise protsessi ja sellega seotud keerukusi. Uuringu läbiviimiseks kasutas autor kvalitatiivset meetodit – poolstruktureeritud intervjuud, see meetod võimaldas suhelda spetsialistidega veebikeskkonnas videovahendusel, suunata vestlust ettevalmistatud küsimuste abil, kuid jättis vabaduse vestluse vektorit muuta ja vaadelda probleemi laiemalt. Lõputöös olid püstitatud uurimisülesanded, mis aitasid autoril uurida antud teemat.

Intervjuude käigus selgus, et lapsendada soovijaid on Eestis palju, kuid lapsi, keda saab lapsendada on palju vähem, seetõttu võib lapsendamise protsess võtta aega aastaid, kuna lapsele valitakse sobiv pere mitte perele sobiv laps. Lapsendada saab ainult orbu või last, kelle bioloogilistelt vanematelt on hooldusõigus täielikult ära võetud. Selliseid lapsi viibib asendushooldusel vähe.

Läbiviidud uuringu käigus selgus, et tihti asendushooldusele suunatud laps jääb asutusepõhisele hooldusele, kuna kohalikud omavalitsused ei pöördu tagasi tema juhtumi poole. Seaduse kohaselt peaksid lastekaitsetöötajad külastama asendushooldusel viibivat last vähemalt kaks korda aastas, see annab võimaluse hinnata, kas ajaga on midagi muutunud. Kui lapse bioloogilised vanemad ei tunne lapse vastu huvi, siis saaks kohtu kaudu taotleda hooldusõiguse täielikku ära võtmist, mis võimaldaks otsida lapsele uus pere. Kuid lastekaitsetöötajad Eestis

on nii ülekoormatud, et neil puudub ajaline ressurss, et tegeleda iga juhtumiga nii põhjalikult. Samuti tõid intervjuueeritavad välja, et Eesti kohtusüsteem võtab bioloogilistelt vanematelt hooldusõiguse täielikult ära väga harva, pigem antakse bioloogilistel vanematel võimalus muutuda.

Autor leidis, et lapsendamise põhiliseks motivatsiooniks on see, et inimesed ei saa ise bioloogiliselt lapsi. Kuid tänapäeva noored (20-30-aastased) soovivad lapsendada missioonitundest. Nad on seisukohal, et nad ei soovi oma bioloogilisi lapsi saada, kuna maailmas on nii palju õnnetuid lapsi, kellele on vaja pakkuda hoolt ja armastust ning nad soovivad seda teha.

Intervjuudest selgus ka fakt, et inimesed siiani ei tee vahet hooldusperel ja lapsendajaperel. Tihti pöörduakse spetsialistide poole lapsendamise sooviga, kuid vestluse käigus selgub, et ollakse valmis ka hoolduspere pakkuma. See näitab, et teavitustöö ei ole piisav. Praeguse seisuga tegeleb teavitustööga Sotsiaalkindlustusamet, kuid ametnike sõnul nad sooviksid, et selle rolli võtaksid ka kohalikud omavalitsused, sest siis see jõuab suurema hulga inimesteni ja on isiklikum.

Üheks väga oluliseks kriteeriumiks, mida hinnatakse lapsendajate puhul, on tugivõrgustik. Eriti see puudutab üksinda lapsendajaid. Tugivõrgustiku olemasolu tagab kindlustunde selles, et laps ei satu taas traumeerivasse olukorda.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et perekond on lapse jaoks parim kasvukeskkond, kuid kui oma bioloogiline pere ei suuda lapsele pakkuda armastust ja turvatunnet, siis peab lapse nii ruttu kui võimalik suunama asendushooldusteenusele ja see peaks olema perepõhine mitte institutsionaalne.

Enne selle lõputöö kirjutamist oli autor veendunud, et inimesed pöörduvad väga vähe just lapsendamise sooviga. Samuti oli autor arvamusel, et vaatamata sellele, et seaduse järgi võib last lapsendada ka üksi elav isik, on neid juhtumeid vähe. Need arvamused said ümber lükatud. Lõputöö näitas, et lapsendada soovijaid on palju rohkem kui lapsendamiseks vabu lapsi ning üksinda lapsendajatesse suhtutakse võrdselt nendega, kes lapsendavad kahekesi. Umbes pooled lapsendamise avaldused tulevad üksi elavatelt isikutelt. Samuti aitas see lõputöö näha meie sotsiaalsüsteemi kitsaskohti, mille kallal tulevased sotsiaaltöötajad võiksid tööd teha. See süsteem vajab täiendamist ja muutmist, kuid see on suur töö, mida peab tegema nii riiklikul kui kohalikul tasemel koostöös.

VIIDATUD ALLIKAD

Asendus- ja järelhooldus. (05.10.2021). Kasutamise kuupäev: 30.01.2022, allikas

Sotsiaalkindlustusamet: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/asendushooldus-ja-kasuvanemlus#pere>

Asendus- ja järelhooldus. (06.10.2022). Kasutamise kuupäev: 20.11.2022, allikas

Sotsiaalministeerium: <https://www.sm.ee/lapsed-hoolekanne-ja-vordne-kohtlemine/lapsed-ja-pered/asendus-ja-jarelhooldusv>

Asendushooldus ja kasuvanemlus. (27.03.2023). Kasutamise kuupäev: 28.03.2023, allikas

Sotsiaalkindlustusamet: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/asendushooldus-ja-kasuvanemlus>

Asendushoolduse tugiteenused. (2022). Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas

Sotsiaalkindlustusamet: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/asendushoolduse-tugiteenused>

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press. Kasutamise kuupäev: 19.01.2023, allikas

file:///C:/Users/alyon/Downloads/The_Ecology_of_Human_Development_Experiments_by_Na....pdf

Bronfenbrenner, U. (1994). *International Encyclopedia of Education* (Kd. 3). Oxford. Allikas:

https://impactofspecialneeds.weebly.com/uploads/3/4/1/9/3419723/ecological_models_of_human_development.pdf

Daniel, J., Ilves, P., & Kiitam, A. (1995). *Sotsiaaltöö teooria ja praktika*. Tartu: Eesti

Sotsiaaltöötajate Koondis Lääneriikides. Tsiteeritud 29.01.2022

Heinsaar, M. (kuupäev puudub). *Koolitused hooldus,- lapsendaja- ja eestkosteperele.*

Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas Tervise Arengu Instituut:

<https://www.tai.ee/et/tervis-ja-heaolu/koolitused/koolitused-hooldus-lapsendaja-ja-eestkosteperele>

- Instituut, T. A. (kuupäev puudub). *PRIDE-i eelkoolitus*. Kasutamise kuupäev: 16.03.2022, allikas Tarkvanem:
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/154807147525_PRIDE_est.pdf
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutamise kuupäev: 30.05.2022, allikas Tartu Ülikool: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kas sinu südames on ruumi?* (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas Tervise Arengu Instituut.
- Kitanovic, T., & Ignjatovic, M. (2013). Evolution of Adoption from Roman Law to Modern Law. *Novi Sad Faculty of Law - Collected Papers*, 47(4), 163-184. Allikas: 10.5937/zrpfns47-4768
- Klefbeck, J., & Ogden, T. (2001). *Laps ja võrgustikutöö*. Tallinn: SA Omanäolise Kooli.
- Laps on pereootel*. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 20.11.2022, allikas Tarkvanem.
- Lapse õiguste konventsioon*. (26.09.1991). Kasutamise kuupäev: 16.10.2021, allikas Riigiteataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Lapsendamine*. (2022). Kasutamise kuupäev: 13.02.2022, allikas Sotsiaalkindlustusamet: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lapsendamine#kontaktid>
- Lapsendamiseks valmistumine*. (2022). Kasutamise kuupäev: 13.02.2022, allikas Tarkvanem: <https://tarkvanem.ee/kasupere/lapsendamiseks-valmistumine/>
- Laste ja noorte õigused ja kohustused*. (2023). Kasutamise kuupäev: 28.03.2023, allikas Õiguskantsler: <https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused>
- Lastekaitse*. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 29.01.2022, allikas Sotsiaalkindlustusamet: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse>
- Lastekaitseseadus*. (19.11.2014; viimati muudetud 01.01.2019). Kasutamise kuupäev: 29.01.2022, allikas Riigiteataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001?leiaKehtiv>

- Liblik, H. (2012). *Tarbijate ostukäitumine*. Kasutamise kuupäev: 12.02.2022, allikas Materjalid: http://materjalid.tmk.edu.ee/helle_liblik/ostukaitumine/index.html
- Medar, E. (2010). *Sotsiaaltöö kui eriala kujunemise tegurid*. Allikas: <https://www.tlu.ee/opmat/rk/2010/Elmo%20Medar%20-%20RKS6001%20Sotsiaalt%F6%F6%20teooria%20ja%20meetodid%201/1.%20moodul/Sotsiaalt%F6%F6%20kui%20eriala%20kujunemise%20tegurid.pdf>
- Nuiamäe, M. (30.03.2021). *Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise seiresüsteem*. Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas <https://www.praxis.ee/kajastused/lapsendamise-ja-hooldusperre-paigutamise-seiresusteem/>
- Nuiamäe, M., Murasov, M., & Masso, M. (2020). *Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise järgne seiresüsteem*. Kasutamise kuupäev: 13.02.2022, allikas Praxis: https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2020/12/Lo%cc%83pparuanne_20.11.20.pdf?fbclid=IwAR2VsCVHUiW22HGTWO5WFzPcF7PkfF4-OI-7A2PVoNmjbvboAghTp85HELx8
- Oja, S. (30.11.2021). *1% Eesti lastest kasvab asendushooldusel*. Kasutamise kuupäev: 29.01.2022, allikas Tarkvanem: <https://tarkvanem.ee/kasupere-artiklid/1-eestimaa-lastest-kasvab-asendushooldusel/>
- Perekonnaseadus*. (18.11.2009; viimati muudetud 01.07.2010). Kasutamise kuupäev: 13.10.2021, allikas Riigiteataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603>
- Puusepp, K. (2013). *Lapsendamise sotsiaalsed ning psühholoogilised aspektid Eesti ja Soome võrdluses*. Tartu. Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas file:///C:/Users/alyon/OneDrive/T%C3%B6%20B6%20B6laud/Kool.%20II%20kursus/Uurimist%C3%B6%20B6/Magistrito%CC%88o%CC%88-puusepp_kalmer1.pdf
- Riley, E., & Thomas, J. (2016). *Fetal Alcohol Syndrome*. Kasutamise kuupäev: 12.04.2023, allikas Science Direct: <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/fetal-alcohol-syndrome>

- Rääk, R., & Linnas, E. (2022). *PRIDE-i koolitus - kellele ja miks?* Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas Ajakiri Lastekaitseliit:
<https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2019/05/13/pride-i-koolitus-kellele-ja-miks/>
- Saar, H. (28.09.2019). *Lapsesõbralik lastekaitse – lastekaitsetöötajate vaade*. Kasutamise kuupäev: 12.04.2023, allikas Tervise Arengu Instituut:
<https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoolapsesobralik-lastekaitse-lastekaitsetootajate-vaade>
- Sarv, M. (06.12.2022). *Perest eraldatud lapsed ja asendushooldus aastatel 2011–2021*. Kasutamise kuupäev: 28.12.2022, allikas Tervise Arengu Instituut:
<https://www.tai.ee/et/sotsiaaltooperest-eraldatud-lapsed-ja-asendushooldus-aastatel-2011-2021>
- Saul, F. (26.12.2017). *Mis on motivatsioon?* Kasutamise kuupäev: 22.11.2022, allikas Sekretär: <https://www.sekretar.ee/uudised/2017/12/26/mis-on-motivatsioon>
- Sotsiaalhoolekande seadus*. (01.02.2023). Kasutamise kuupäev: 12.04.2023, allikas Riigiteataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005?leiaKehtiv>
- Sotsiaalkindlustusamet. (kuupäev puudub). *Lapsendamise*. Kasutamise kuupäev: 16.03.2022, allikas Sotsiaalkindlustusamet:
https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/lapsendamise_voldik_est_rus_a4_web.pdf
- Study of the Mind*. (21.03.2015). Kasutamise kuupäev: 26.11.2022, allikas Journal #8: Urie Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory:
<http://psychologydos.weebly.com/psych-journal/journal-8-urie-bronfenbrenners-ecological-systems-theory>
- Tammeleht, I., & Oja, S. (26.01.2023). *Ülevaade: 2022. aastal paigutati hooldusperedesse rohkem lapsi kui varem, aga uutelt peredelt tuli avaldusi vähem*. Kasutamise kuupäev: 31.01.2023, allikas Sotsiaalkindlustusamet:
<https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/ulevaade-2022-aastal-paigutati-hooldusperedesse-rohkem-lapsi-kui-varem-aga-uutelt-peredelt>

- Tensbek, H. (2011). *Lapsendajate ootused ja tegelikkus*. Tallinn. Kasutamise kuupäev: 30.04.2022, allikas <https://www.omapere.ee/wp-content/uploads/2021/01/Lapsendajate-ootused-ja-tegelikkus-Helen-Tensbek-2011.pdf>
- Tulva, T., & Viiralt, I. (2001). *Laps ja pere tänases Eestis: teadusartiklite kogumik*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- Vatsar, R. (2017). *Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3*. Kasutamise kuupäev: 12.02.2022, allikas Kliendikogemus: <http://www.kliendikogemus.ee/blogi/maslow-vajaduste-hierarhia-korgema-taseme-vajadused-osa-3/>
- Vatsar, R. (25.04.2018). *Maslow vajaduste hierarhia – kõrgema taseme vajadused – osa 3*. Kasutamise kuupäev: 20.11.2022, allikas Kliendikogemus: <http://www.kliendikogemus.ee/blogi/maslow-vajaduste-hierarhia-korgema-taseme-vajadused-osa-3/>
- Virkus, S. (2016). *Intervjuu liigid*. Kasutamise kuupäev: 28.03.2023, allikas Tallinna Ülikool: https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/intervjuu_liigid.html
- Õiguskantsler. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 24.09.2021, allikas Statistika ja uuringud: <https://www.oiguskantsler.ee/et/statistika-ja-uuringud#1.%20LAPS%20JA%20PERE>
- Махнач, А. (2014). *Социокультурный экологический подход в исследовании жизнеспособности человека и семьи*. Получено 21.05.2022, из Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/319876167_Sociokulturnyj_ekologiceskij_podhod_v_issledovanii_ziznesposobnosti_celoveka_i_semi

LISA

Lisa 1. Intervjuu küsimused

1. Kui sageli teie poole pöördatakse just lapsendamise sooviga?
2. Mis ajendab inimesi lapsendama?
3. Milliste ootustega pöörduvad lapsendajad teie poole?
4. Vaadates statistikat viibib asendushooldusel palju lapsi, kuid lapsendamise protsent on väga väike. Mille pärast see nii on?
5. Milliste keerukustega puutuvad kokku lapsendajad?
6. Lapsendajate ja lapsendatava vahel tekivad samad õigused ja kohustused nagu päritolu peres, kuid kas juhtub olukordi, kui lapsendajad tahavad siiski lapsest peale lapsendamist loobuda? Kuidas siis toimitakse?
7. Mida peaksid kohalikud omavalitsused ette võtma, et rohkem lapsi jõuaks peredesse?
8. Millistel põhjustel antakse lapsendada soovijatele negatiivne vastus?
9. Seadusandluses on välja toodud, et lapsendada saab ka üksi, kui tihti teie poole pöördatakse sellise sooviga ja milliste riskiteguritega peab arvestama üksi lapsendada soovija puhul?
10. Kes (Sotsiaalkindlustusamet, kohalikud omavalitsused) ja mida saaks teha, et lapsendamise ja asendushoolduse vastu huvi rohkem oleks?